

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM

Cumhuriyetin ilanından bugüne eğitim konusuna geçmeden önce Osmanlı'dan Cumhuriyet'e dek geçen sürede neler yapılmış kısaca görelim.

Bilindiği gibi Osmanlı Batı karşısında yenilgilerinin nedenini orduya bağlıyor. Ordu güçlendirilirse Batı'yı yenebileceğini düşünüyor. Bunun için batılı eğitim alanında önce askeri okullar açılıyor. 1773 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun yani Deniz Mühendislik Okulu, 1795'te ise Mühendishane-i Berri Hümayun (Topçu, İstihkam Okulu) açılıyor.

2. Mahmut 1824'te İlköğretim Fermanı çıkarıyor. Erkek çocuklar için Sıbyan mektepleri açılıyor.

Tıbbiye 1827'de, Harbiye 1834'te, Baytariye 1842, Erkek Öğretmen Okulu (ortaokullar için) 1848'de açılıyor.

1856 Islahat Fermanı ile erkek ve kız çocukların eğitimi ele alınıyor ve Rüştîyeler, idadiler yani ortaokullar ve liseler açılıyor.

17 Mart 1857'de MAARİF NEZARETİ (Milli Eğitim Bakanlığı) kuruluyor.

Mülkiye 1863'te, Erkek Öğretmen Okulu 1868'de (Sıbyan- İlkokullar için) açılıyor.

1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Temel Eğitim Yasası- Genel Eğitim Tüzüğü) (198 madde) yayımlanıyor. Bu tüzükle eğitimin devlet hizmeti olması gerektiği kabul edilmiş oluyor. Aynı yıl Kız Sanayi Mektebi açılıyor.

1870'te Darülfünun açılıyor; ama Hoca Tahsin Efendi'nin yaptığı bir deney nedeniyle medreselerin tepkisini çekiyor ve açıldığı gibi kapanıyor. Öğretime başlama tarihi 1900'dür.

1870 Kız Öğretmen Okulu açılıyor. Galatasaray Lisesi 1861'de, Anadolu'da ilk lise, Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 1885'te açılıyor.

1891'de Yüksek Öğretmen Okulu (Darülmuaallimin-i Ali) açılıyor.

1913 Ana Öğretmen Okulu, 1914 Kız Üniversitesi- Kız Yüksek Öğretmen Okulu açılıyor.

Osmanlı'da bir tarafta Medreseler çok önceden beri var. Ayrıca Enderun Okulu var. Medreselerde Türk çocuklarına Arapça ile dini eğitim veriliyor, Enderun'da ise devşirilen çocuklar devlet yönetimine hazırlanıyor.

19. yüzyılın ikinci yarısında açılan bu okullarda karatahta ve tebeşir kullanmak, masada yazı yazmak, sandalyede oturmak sorun olmuştur. Tarih- coğrafya dersleri ve harita çoğu kez yasaklanmıştır. Müzik, resim, beden eğitimi dersleri küfür sayılmıştır. Medrese kafası eğitime egemendir.

Misyoner Okullarından da söz etmeliyiz; çünkü Osmanlı aydınının ve ileri gelenlerinin çocukları yabancıların açtığı bu okullarda öğrenim görüyor.

Osmanlı ülkesindeki yabancı okullar:

ABD: 435, Fransa: 94, İngiltere: 30, Almanya: 10, İtalya: 4, Rusya: 3 okula sahip. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı Osmanlı'nın diğer okullarında okuyanların %75'i.

1876'dan sonra ülkenin birçok ilinde Öğretmen Okulları açılıyor. Cumhuriyet kurulduğunda sayıları 20 idi.

Namık Kemal Osmanlılarda açılan öğretmen okulları ve öğretmenler için şunları söylüyor: “ Öğretmenlerin yetiştirilmesi asıl önemli olan iştir. Çoğu medrese kaçkını ya da taşralı öğretmenlerin, okuyup yazmaları yetersizdir. Tarih, coğrafya bilmezler. Bir sınavdan geçirseler, %5'i başaramaz. Gazete okuyup anlayanların oranı bundan da azdır(...) Yetişenlere vatan, millet sevgisinin aşılacağı yer okuldur. Medrese bunu yapamaz. Her çocuk aynı tip okulda okursa Osmanlılık bilinci de eşit biçimde kökleşir.” (Kaim Elban, Öğretmen Okulları, s.67)

1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı, yani Geçici İlköğretim Yasası yürürlüğe giriyor; bu yasa 1961'e dek yürürlükte kalıyor.

1913'te Kız Üniversitesi öğretime başlıyor.

Görüldüğü gibi 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da eğitim konusunda ileri adımlar atılıyor; ancak bu okullarda uygulanan eğitim yetersizdir. Medrese dışındaki okullarda da aslında ezbere dayanan dini eğitim verilmektedir. Temel dersler Arapça, Farsça ve dini bilgilerdir. Medrese kafası Rüştîyelerde ve İdadilerde verilen eğitime karşıdır. Tarih, coğrafya, resim, müzik gibi dersler sorunludur. Sınıflarda karatahta ve harita istenmemektedir. Bir okulda harita kullanıldığını öğrenen yetkili, okulu basıp haritaları tuvalete atmıştır. Kız okullarında erkek öğretmen ders verememektedir. Kız okullarında ders verecek erkek öğretmenlerin yaşlı ya da çirkin olması zorunluluğu vardır.

Ziya Paşa Londra'da çıkardığı Hürriyet Gazetesi'nde (27 Temmuz 1868) şöyle diyor:

“ Çocuk mahalle okulunu bitirinceye kadar 13-14 yaşlarına gelir. O vakit akrabası onu ilim öğrenimine verir. Eline bir sarf cümlesi tutuşturarak cami derslerinden birine oturturlar. Nasara Yansuru'dan başlar, Bina'ya çıkar. (Ziya Paşa bu derslerin anlaşılmadığını ve anlamsızlıklarını belirttiikten sonra diyor ki) Böylece vakitlerini kaybedenlere bir Arapça gazete verilse sözlüğe başvurarak saatlerce okuyup düşünmeden anlam çıkaramazlar. Fıkıh ilminden bir mesele sorulsa cevap veremezler. Akait üzerine bir bahse girişilse bağnazlık siperini ellerine alıp rakiplerinin her sözünü kafirlikle suçlarlar. Kurani Kerim'den bir ayetin anlamı sorulsa, Beyzavi'ye başvurma yolunu gösterirler.” Aktaran: İlhan Başgöz, s. 26-27

Osmanlı'da okulların eğitim düzeyini, niteliğini aşağıdaki satırlar çok iyi açıklıyor. O dönemin ilkokullarında ders bitmeden önce yapılanlara bakalım.

“ ... Her gün ders bitmeden Elemtère Keyfe Suresi (Fil Suresi) ve Fatiha Suresi okunup on kez Salat ü Selam kıraat ettirilir, bundan sonra Padişah Efendi'miz için dua okunurdu. İdadilerde ise M. Said Efendi'nin Ahlak-ı Hamide kitabı okunurdu. Bu kitaba göre “...Dünyevi kazanç peşinde koşmak nahoş bir davranış, rezil bir tavır” sayılırdı. “ Erkeklerle göre kadınların zihince eksik olduğundan, ailenin başı olan erkek, karılarına ilgi göstermemeli, danışmamalı, servetinin gerçek miktarını ondan saklamalıydı.” (Selçuk Somal'ın doktora tezi)

Kurtuluş Savaşı Yılları

23 Nisan 1920'de Meclis'in açılmasıyla 3 Mayıs'ta Bakanlar Kurulu oluşturuluyor. İlk Milli Eğitim Bakanı Rıza Nur'dur.

TBMM Hükümeti savaş koşullarında gerekli çalışmaları yapamamışsa da kendi kontrolündeki bölgelerde okulların açık tutulmasına ve eğitim- öğretimin sürmesine önem vermiştir. Bunun için öğretmenleri askere almamıştır.

Maarif Kongresi

Mustafa Kemal Paşa 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara’da Maarif Kongresi toplar. Toplantıyı Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver açar; toplantıya 250 eğitimci katılır. Kütahya- Eskişehir hattının çökmesiyle Kongre çalışmaları yarım kalmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın açış konuşması ileride nasıl bir eğitim sistemi uygulanacağını ipuçlarını vermektedir.

Mustafa Kemal Paşa Kongreyi açarken özetle şunları söylemiştir:

“ Bir eğitim programından bahsederken; geçmişin safsatalarından, doğuştan getirdiğimiz niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, Doğu’dan (dogmalardan) ve Batı’dan (emperyalizmden) gelen tüm etkilerden uzak, ulusal kimliğimizle uyumlu bir kültür programını kastediyorum. Çünkü ulusal davamızın tam başarısı ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Gelişigüzel alınacak bir yabancı kültür, şimdiye kadar verilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar geri getirebilir. Kültür ortamla uyumludur, o ortam da ulusun doğasıdır.”

“ Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara özellikle varlıkları ile hakları ile ülkelerinin ulusal birliği ile çelişen tüm yabancı etkilerle mücadele gereği büyük bir coşku ve özveriyle öğretilmelidir...”

Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM’yi açarken eğitim konusuna genişçe yer vermiştir.

“(....) Baylar! Yüzyıllardan beri ulusumuzu yöneten hükümetler, eğitim ve öğretimi yaygınlaştırma isteğini gösteregelmişlerdir. Ne var ki, bu isteklerine ulaşabilmek için doğuyu ve batıyı öykünme yüzünden başarısızlığa uğramışlar, sonuç olarak da ulus, bilgisizlikten kurtulamamıştır. Bu acı gerçek karşısında bizim izlemek zorunda olduğumuz ulusal eğitim politikalarının ana çizgileri şöyle olmalıdır: Demiştik ki bu yurdun gerçek sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne değin bilgi ışığından yoksun bırakılmıştır. Bundan ötürü, bizim izleyeceğimiz ulusal eğitim politikasının temeli, önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği gidermektir. Ayrıntılarına girmekten kaçınarak bu düşüncemi birkaç sözcükle açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumayı, yazmayı, dört işlemi öğretmek, yurdunu, ulusunu, dinini, dünyasını tanıttak ölçüde coğrafya, tarih, din ve töre bilgisi vermek, ulusal eğitim izlencemizin ilk amacıdır.”

“(...) Bir yandan bilgisizliği gidermeye çalışırken, öte yandan da yurt çocuklarını toplumsal ve ekonomik alanlarda etken ve verimli kılabilmek için gerekli olan önbilgileri iş üstünde öğretmek yöntemi, eğitim ve öğretimin ana kuralı olmalıdır.”

“(...) Ortaöğretimde de eğitim ve öğretim yönteminin işe ve uygulamaya dayanması ilkesine uymak, kesin olarak gereklidir. Kadınlarımızın da sözü geçen öğretim basamaklarından geçerek yetiştirilmesine önem verilecektir.”

“(...) Baylar! Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri eğitimin sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce, Türkiye’nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman olan bütün varlıklarla savaşmak gereği öğretilmelidir.”

Atatürk’ün özellikle altını çizdiği köylünün bilgisizlikten kurtarılması ve uygulamalı eğitim, bilindiği gibi 1936’da Eğitim Kursları ile başlamış ve Köy Enstitüleriyle sürmüştür.

Atatürk henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, Lozan’da görüşmeler tamamlanmadan 24 Mart 1923 tarihinde Kütahya’da öğretmenlere seslenirken şunları söylemiştir:

“ Bir millet muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak yetkin irfan ordusuyla (öğretmen kitlesiyle) olanaklıdır. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun kazanımları korunamaz. Milletimizi hakiki saadet ve selamete kavuşturmak

istiyorsak, ona emin ve zengin bir gelecek bağışlamak istiyorsak, bizi ölümden kurtaran ve hayata döndüren TBMM'nin açılışıyla oluşturduğumuz bugünkü yönetim biçimimizin sonsuzluğunu istiyorsak, bir an önce mükemmel, aydın bir irfan ordusuna sahip olmak zorunda olduğumuzu kabul etmeliyiz.” (Söylev ve Demeçler)

25 Ağustos 1924 Muallimler Birliği'nde kendisi onuruna verilen çayda...

“.... Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerlik, siyaset ve yönetim alanlarındaki devrimler sizin sayın öğretmenler, sizin toplumda ve düşünce hayatımızda yapacağınız devrimlerdeki başarıyla kökleşecektir. Hiçbir zaman unutmayın ki, Cumhuriyet sizden ' fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister.”(Söylev ve Demeçler)

22 Eylül 1924 Samsun Öğretmenleriyle...

“ Baylar! Yeryüzünde her şey için, maddiyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, tekniktir. Bilim ve tekniğin dışında yol gösterici aramak, çevresinde olup bitenleri görememektir, bilgisizliktir; doğru yoldan sapmadır. Yalnız bilim ve tekniğin yaşadığımız her alandaki evrelerinin gelişmelerini kavramak ve ilerlemelerini anında izlemek zorunluğu vardır.”

“ ...En önemli, en temelli sorun eğitim sorunudur. Bir ulusu özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatan da köleliğe, yoksulluğa düşüren de eğitimidir.”

“.... Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin, ulusal eğitim olduğunu kesinlikle belirttikten sonra, ötekilerin üstünde durmayacağım.”

“ Baylar; yeryüzünde üç milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar, ana-baba hoca eğitimiyle eğitim ve ahlak almaktadırlar. Bununla birlikte üzülererek söylüyorum, işin gerçeği şudur ki, bütün bu milyonlarca insan yığınları, şunun ya da bunun kölesi, uşağı durumundadırlar. Aldıkları dinsel eğitim ve ahlak, onlara, bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık değerlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin amacı ulusal değildir.” (Söylev ve Demeçler, 2.cilt, s.196)

“ Eğitim öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevki olmaktan çok, gerçek yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, uygulanabilir, kullanılabilir bir aygıt durumuna getirmektir.” (SD: C. 1 1946: 13)

“ Demiştik ki, bu yurdun öz sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne dek eğitim ve öğretim ışığından yoksun bırakılmıştır. Bunun için bizim işleyeceğimiz eğitim ve öğretim siyasasının temeli ilkönce var olan bilisizliği (cehaleti) ortadan kaldırmaktır. (S D)

Atatürk'ün çeşitli yerlerde eğitim ve öğretimle ilgili söyledikleri tam olarak Köy Enstitülerinde uygulanmıştır.

Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılı

Cumhuriyet her alanda olduğu gibi eğitim alanında da Osmanlı'dan enkaz devralmıştır. 1912'den beri süren savaşlar eğitim alanında da yıkım getirmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra eğitimde yapılanlar İkinci Meşrutiyet'in ilanıya artmışsa da eğitim öğretimde istenen verime ulaşamamıştır.

Cumhuriyet dönemine geçmeden 1914 yılında Osmanlı Millet Meclisi'nde Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi'nin köylünün okula kavuşturulmasıyla ilgili Köy Enstitüsü benzeri bir önergesinden de söz etmeliyiz. İsmail Mahir Efendi ülkemizi yetmiş bölgeye ayıralım, bu bölgelere köy öğretmenini yetiştirecek okullar açalım, diyor. Bu okullara her köyden bir kız bir de erkek öğrenci alalım, öğrencilere tarım ve iş dersleri de vererek onları hayata hazırlayalım, diyor. Mezun öğrencileri kendi köylerine öğretmen olarak atayalım ve kızla oğlanı evlendirelim ve kendilerine köyden tarla,

bahçe verelim; böylece öğretmenler kendi köylerinde çocukları okuturken tarım ve teknik konularda da köylülere örnek olsunlar, diyor.

İsmail Mahir Efendi öksüz ve yetim çocuklar için barınma yeri açabilmek için çırpınırken genç yaşta yaşamını yitiriyor (1918).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçen okul ve öğrenci sayısı:

İlkokul: 4894 Öğrenci: 336 bin.

Ortaokul: 72, Öğrenci: 5.900

Lise: 23, Öğrenci: 1241

Üniversite : Bir okul, 2088 öğrenci.

Öğretmen Okulu: 33 Öğretmen Okulu (Zaferden sonra 47, 1923'te 20)

İsmail Safa Özler Bakanlığı döneminde bazı düzenlemeler yapmak istiyor ve bir genelge yayımlıyor. 4 Mart 1923 tarihinde yayımlanan 160 sayfalık Maarif Misakı (Milli Eğitim Temel Belgesi) başlıklı genelgeden eğitimde tutulacak yol hakkında temel bilgiler ediniyoruz.

“ Siyasal devrimle onun eğitimi aralarında doğrusal bir ilişki vardır. Eğitilmemiş yurttaşlar, devrimi yaşatamazlar. Bunun için ilk gayemiz, milli ve çağdaş eğitimi vatanımızın en uzak köşelerine kadar yaymak olacaktır.”

“ Her neslin vazifesi, yeni nesli geleceğin ihtiyaçlarına göre hazırlamaktır.”

“ Atatürk'ün de belirttiği gibi bilgiler süs ve gösteriş için değil, yaşamda yararlanılabilecek bir araç olmak üzere, uygulamalı bir biçimde öğretilmelidir.”

“ Seçkinler halktan kopmayacak biçimde eğitilecektir.”

“ Anadolu 15 eğitim bölgesine ayrılarak buralar, açılacak lise ve öğretmen okullarının öğretmenleri sayesinde birer kültür merkezi haline getirilecektir. Parasız bölge ilköğretim okulları açılacak ve öğretmenlerin ekonomik durumları düzeltililecektir.” (Niyazi Altunya, Eğitimin Son Yüz Yılı, s. 40-41)

Bazı öncü düzenlemeler yapılıyor. Heyet-i İlmiye, Danışma Kurulu kuruluyor. 15 Temmuz- 15 Ağustos 1923 tarihlerinde Danışma Kurulu ilk toplantısını yapıyor. Bu toplantıya 40 bürokrat ve eğitimci katılıyor. Toplantıda Milli Eğitim sistemi ele alınıyor.

Okul Müzesi'nin kurulması, Avrupa'ya öğrenci gönderme kararı, kadınların eğitimi, Kız Öğretmen Okullarının durumu, çocuk ve yetişkin eğitimi, öğretmenliğin özel statülü bir meslek durumuna getirilmesi, eğitimin parasız olması gibi konular görüşülüyor.

3 Mart 1924 Eğitimin Birleştirilmesi Yasası

3 Mart 1924'te Üç Devrim Yasası aynı gün arka arkaya Meclis'ten geçiriliyor. Cumhuriyet Devrimi'ne karakterini veren bu üç yasa için Devrim Yasaları tanımı kullanılıyor. Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin ve Halifeliğin kaldırılması ve Eğitimin Birliğinin sağlanması yasaları laiklik ilan edilmeden devlet yönetiminin laik esaslara göre işleyeceğini gösteren yasalardır bunlar.

Eğitimin Birleştirilmesi Yasası'nı Meclis'e Vasıf Çınar sunuyor.

“ Bir devletin irfan(kültür) ve genel siyasetinde, ulusun düşünce ve duygu yönünden birliğini sağlamak için, öğretimin birleştirilmesi ve en doğru, en çağdaş ve her yerde faydaları ve iyiliği görülmüş bir ilkedir. Sona eren Osmanlı saltanatı, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu’ndan sonra başlayan Tanzimat döneminde öğretimin birleştirilmesine başlamak istemişse de buna muvaffak olamamış ve aksine bu hususta bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik eğitim ve öğrenim birliği bakımından birçok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir ulusun bireyleri ancak bir eğitim görebilir, iki türlü eğitim bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu ve düşünce birliğine ve dayanışma amaçlarına tamamiyle aykırıdır.

Yasa önerimizin kabulü takdirinde T.C. içinde ve bütün eğitim- öğretim kurumlarının bağlı olduğu biricik yer Maarif Bakanlığı olacaktır. Böylece bütün okullarda bundan böyle Cumhuriyetimizin eğitim öğretim siyasetinden sorumlu ve kültürümüzü duygu ve kültür birliği içinde ilerletmeye görevli olan Maarif Bakanlığı, olumlum ve tekdüze bir eğitim siyaseti uygulayacaktır. (Vasıf Çınar’ın 57 arkadaşı adına sunduğu TEVHİT-İ TEDRİSAT YASASI’nın metni) (Şerafettin Turan, ATATÜRK, S. 428-429)

Vasıf Çınar yasa çıktıktan sonra yapılan eleştirileri şöyle yanıtlıyor:

“ Biz Tevhit-i Tedrisat Kanunu çıktıktan sonra bir sayım yaptık. Medreselerde 40 küsur yaşında olan da var. Adam medreseye kaydını yaptırıyor. Sırtında urba sakalık yapıyor, manavlık yapıyor, kasaplık yapıyor; hiç ilgisi yok, gemici, tayfa. Bir medreseye kaydolmuş. Medreseye kayıtlı olduğu sürece asker olmuyorsunuz, dışındasınız, vergi de vermiyorsunuz. Ehl-i dinden sayılıyorsunuz, dine hizmet eden ulum-u diniye (dünya ve ahirette mutluluğu kazandıran bilgi) tahsili yapan adam oluyorsunuz, size hiç kimse bir şey yapamıyor. Cezanızın bile son derece dokunulmazlıkları var. Bütün Türkiye’de medreselerde yatıp kalkan 6 bin öğrenci var.” (Mustafa Gazalci, Cumhuriyet, 3 Mayıs, 2002)

Ziya Gökalp’in Eğitimin Birleştirilmesiyle ilgili görüşü de şöyle:

“ Maarifimizin kozmopolit olduğunu anlamak için uzun incelemelere gerek yoktur. İstanbul’daki kitapçı dükkanlarına ve öğretim kurumlarına sınıflandırıcı bir gözle bakmak yeterlidir. İstanbul’da üç tür kitapçı vardır: Sahaflar, Beyoğlu kitapçıları ve Babıali Caddesi’ndeki kitapçılar. Sahaflardaki kitaplar Arap ve İran maarifine, Beyoğlu kitapçılarındaki Avrupa maarifine aittir. Babıali Caddesi’ndeki Tanzimat maarifi ise bu evvelkilerin perişan tercümelerinden, acemicesine aşırma (intihal) ve taklitlerinden oluşmuştur. Milli maarifimizin ne kitapları ne kitapçıları henüz vücuda gelmemiştir.

Öğretim kurumları da kitapçı dükkanlarına paralel olarak üç türdür: Medreseler, Yabancı okullar ve Tanzimat okulları. (Şerafettin Turan, ATATÜRK, S.430)

“ Bir ulusun böyle ‘3’ yüzlü hayat yaşaması normal olabilir mi? Bu ‘3’ eğitim yöntemini birleştirmedikçe gerçek bir ulus olmamız mümkün müdür? Uygarlığımızı birleştirecek, maarifimizi, pedagojimizi de birleştirmiş, ruhta, düşüncede, bağdaşık bir ulus olmuş olacağız. O halde bu işte daha bir süre ihmal göstermek asla doğru değildir.” (Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları) Aktaran: Şerafettin Turan

Cumhuriyetimizin devrim yasalarından olan Eğitimin Birliği Yasası 1947’den sonra delinmiş ve ne yazık ki bugün Ziya Gökalp’in yakındığı duruma gelmiştir. Artık ulusal eğitimden söz etmenin olanağı yoktur. Yüz yıl önce kovulan yabancı eğitim çok partili yaşama geçtikten sonra ülkemize gene girmiştir. Bugün de ülke çocukları iki hatta üç ayrı eğitimden geçmektedirler.

Vasıf Çınar 23 Nisan 1924'te 2. Danışma Kurulu'nu topluyor. Toplantıya 43 kişi katılıyor ve toplantı 24 gün sürüyor. Toplantıda okul sistemi, Öğretim basamakları, programlar ve ders kitapları görüşülüyor.

Öğretim basamakları en önemli gündem maddesini oluşturuyor. Beş yıl ilkokul, üstüne 3 yıl Ortaokul ve üç yıl lise öğretimi bu toplantıda kararlaştırılıyor. Beş yıllık ilkokulun üstüne üç yıl meslek okulu da yine bu toplantının ürünüdür.

Bu dönemde Ankara'da Musiki Muallim Mektebi (1924) ile Hukuk Mektebi açılır (1925).

Atatürk'ün katıldığı toplantılarda sık sık dile getirdiği Cumhuriyet eğitiminin ilkeleri şekillenmeye başlıyor. Toplantılardan çıkan sonuçlara göre, Eğitim: 1- Ulusallaştırılacak, 2- Çağdaşlaşacak, 3- Yaşamsallaşacak yani okulun yaşamla bağı kurulacak ve ezber eğitimden kaçınılacak.

Bu toplantıda Ahlak dersi yerine Yurttaşlık Bilgisi, Liselerde ise Sosyoloji (Toplumbilim) dersi konulmuştur. Ortaokul ve liselerden Din Dersi kaldırılmıştır. Laik yurttaşlık kültürü laiklik Anayasa'ya girmeden eğitimde verilmeye başlanmıştır. Artık akıl ve vicdan özgürleşecek, " Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" yurttaşlar yetiştirilecektir.

İlköğretim, kadın ve erkek tüm yurttaşlara devlet okullarında parasız ve zorunlu verilecektir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1924).

Bakan Vasıf Çınar İkinci Danışma Kurulu toplantısından sonra şu açıklamayı yapıyor:

" Memleketin kıymetli öğretmenlerinden 43 kişilik bir kurul oluşturdum. Bunlar 24 gün çalıştılar ve memleketin tüm öğretim programlarını Cumhuriyet esaslarına göre, Cumhuriyet ruhuna uygun olarak yeniden düzenlediler.(...) Bu da yeterli değildi; bu programlara uygun kitap yoktu. Çok iyi hatırlarsınız ki Cumhuriyet ilan edildiği halde okunan kitaplarda hala Osmanlı hakanlarının abartılı övgüleri yer alıyordu. Yeni yetişen nesle buna benzer kitap ve eser okutamazdım..." (S. D: 1946, 273)

Eğitimde Laiklik ve Yabancı Okullar

3 Mart 1924'te Öğretimin Birliği Yasası çıkınca tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı, Medreseler kapatıldı. Yabancılar ait okulların da büyük bir çoğunluğu kapatıldı. Kapatılmayan okullara kural getirildi.

Milli Eğitim Bakanlığı bir genelge yayımlayarak yabancı okullar için getirilen kuralları açıkladı. Bu genelgeye göre, " Yabancı okullarda okuyan öğrencilerin;

- a) Okul içindeki her türlü dini mahallere alınmamaları,
- b) Dini nitelikli törenlere iştirak ettirilmemeleri,

Dini akidelerin telkini mahiyetinde olan moral derslerine alınmamaları, bu konulara ait konferanslarda bulundurulmamaları lazımdır."

Milli Eğitim Bakanlığı yabancı okulların müdür yardımcılarının Türk olması kuralını getirmiştir. Ayrıca bu okullarda okutulan Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi derslerinin de Türk öğretmenler tarafından okutulmasını zorunlu kılmıştır. Haftada beş saat Türk dili, tarihi ve coğrafyası okutulacak.

Diğer kurallar da şöyle sıralanmış: Bu okullarda hiçbir öğrenciye dini telkin yapılmayacak, dini semboller takılmayacak, ders kitaplarındaki dini semboller de kaldırılacak. Duvarlardaki dini semboller kaldırılacak ve Cumhurbaşkanı'nın fotoğrafı görünür bir yere asılacak.

1930'da Bursa'daki bir Amerikan Koleji'nde iki öğrenciden İncil çıktığı için bu okul kapatılmıştır.

CHP KURULTAYI 1927

“ Eğitim siyasetimiz, eğitimin milli, laik ve Tevhit-i Tedrisat (Okulların Milli Eğitim Bakanlığı idaresinde birleştirilmesi) esaslarına dayanması ilkesidir. Eğitimde gayemiz milli cemiyetin uygar ve toplumsal değerlerini yükseltecek, ekonomik gücünü artıracak vatandaşlar yetiştirmektir. İlköğretimin parasız ve zorunlu olması ve en kısa zamanda bütün yurttta gerçekleşmesini önemle izliyoruz. İlköğretimi bitiren vatan çocuklarının çeşitli alanlardaki yetenekleri geliştirilmelidir. Meslek okullarına geliştirmek hedefimizdir. İlköğretim yapamamış gençlere gereken bilgileri halk dershanelerinde vermek, çeşitli ekonomik işler gören vatandaşların üretim kudretini artıracak meslek kursları açmak eğitim programımız içindedir.”

“..... Türk dilinin gelişmesini mümkün kılacak tedbirler alınacaktır. Çok önemli bir mesele olan harf meselesi üzerinde dikkatle duruyoruz.” 22 Ekim 1927

Mustafa Necati Dönemi (26 Aralık 1925- 1 Ocak 1929)

Mustafa Necati dönemi Cumhuriyet eğitiminin temellerinin atıldığı dönemdir. Mustafa Necati hukukçudur; ama İstanbul Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra İzmir'de öğretmenliğe başlamıştır. Hatta arkadaşıyla özel okul da açmıştır.

Mustafa Necati'nin başka bir özelliği de örgütçü oluşudur. İzmir'in işgalinden bir gün önce akşamleyin İzmirlileri Maşatlık adı verilen yerde toplamış ve işgalcilere karşı direnmek gerektiğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır. İzmir işgal edilince arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte Balıkesir'e gelmişler ve İzmir'e Doğru adı verilen bir gazete çıkarmışlardır. Yunan işgaline direnirken Meclis açıldığında Saruhan Milletvekili olarak milletvekili olmuştur.

Kastamonu'da İstiklal Mahkemesi Başkanlığı, Göçmen Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. 34 yaşındayken en verimli çağında apandisitten yaşamını yitirmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir Suyu Arayan Adam kitabında Mustafa Necati'yi anlatıyor:

“ Necati Bey genç bir insandı. Ona göre zamanın gecesi gündüzü yoktu. Bizim bakanlıkta iş, akşam tatilinden sonra, bütün dairelerin kapıları kapanınca başlardı. O saate kadar ancak günlük işlerle uğraşıldı. Müdürlerin, genel müdürlerin lambaları geç saatlere kadar yanardı. Bu geç saatlerde Bakan hemen daima arkadaşlarının yanında olurdu. Eğitim Bakanlığı'nın içinde sessiz ama kuvvetli bir hava esmekteydi. Laik öğretim, karma öğretim gibi ileri memleketlerin hala tartışmasını yaptıkları cesur ve ileri hamleler bu mütevazı (alçakgönüllü) dairenin insanları tarafından başarılmıştır.” (Suyu Arayan Adam, 1959, s. 462)

Mustafa Necati döneminde yapılanlar:

Milli eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü yeniden yapılandırıldı.

Bakanlık örgütü: 1- Danışma (Talim ve Terbiye Kurulu) 2- Yürütme (Müdürler Kurulu Hizmet Birimi) 3- Denetim (Teftiş Kurulu)

Bakanlık, Müsteşar, Daire, Birim Amirleri...olarak düzenlendi.

Dil Heyeti oluşturuldu.

Eğitim kurumları denetim altına alındı.

Lise ve dengi okullar belli merkezlerde toplanarak güçlendirildi.

Bölge Eğitim Yönetimleri oluşturuldu.

İl Milli Eğitim rgtleri güçlendirildi.

Köy okulları yeniden düzenlendi.

İlk ve ortaokullarda karma eğitime geçildi. Liselerde ise karma eğitime 1930'da geilebildi. Üniversitede 1921 yılında geçilmişti.

Orta ğretmen Okulu (Gazi Eğitim) açıldı.

Yüksek ğretmen Okulu yeniden düzenlendi.

Öğretmen Okullarının sayısı azaltıldı, ğretmen kadrosu güçlendirildi.

Mustafa Necati döneminde bazı yasa ve yönetmelikler de çıkarıldı, bazılarına eklemeler yapıldı.

İlkokullar Yönetmeliği, Ortaokul ve lise yönetmelikleri çıkarıldı. Ortaöğretim ğretmenleri Kanunu ıkarıldı.

Ders programları yeniden düzenlendi. Yeni ders kitapları yazdırıldı.

Okul kitaplarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanması kararı alındı. Merkez rgtnn işleyişi ile Halk Dershaneleri rgt'nün yönetmeliği çıkarıldı.

Okul Müzesi açıldı. Yurtdişına ğrenci gönderilmeye başlandı.

Parasız, yatılı okullar açıldı.

Milli Eğitim şurası kararı alındı.

Kayseri ve Denizli'de iki Köy ğretmen Okulu açıldı.

Yazı Devrimi ile birlikte Millet Mektepleri (Ulus Okulları) açıldı. Mustafa Necati Millet Mektepleri açmış; 01.01.1929 tarihinde yaşamını yitirdiğinden ne yazık ki bu okulların işleyişini görememiştir. Millet Mekteplerinde 1929-1934 yılları arasında yaklaşık 1 milyon 200 bin kişi okuma yazma öğrendi.

Öğretmenlik mesleği yüceltildi, devlet protokolüne alındı. Ortaöğretim ğretmenlerinin aylıklar genel bteye bağlandı. Ulaşımda ve kültür kurumlarında öğretmenlere indirimler sağlandı.

İl zel idarelerinin btelerinin %10'u okul yapımı için ayrıldı. Böylece Necati döneminde okullaşma önceki dönemlere göre çok arttı.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati 1927 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada eğitimin içeriği ile ilgili olarak şunları söylüyor:

“ Herkesin malumudur ki bugün yalnız ss gibi okuma yazma öğreten ve doğal yetenekleri, milli cemiyetin yararı için lazım gelen melekeleri öldüren kurumlara okul denemez.(...) Bugünkü okulların verdiği genel kültür, genişliği, niteliği, özellikle yaşamsallığı itibariyle eski okulların öğrettiği şeylerle karşılaştırılamaz. Bugün dokuz on yaşında okul çocuğunun hayatta lazım olan bilgisi o kadar geniştir ki, bundan on beş sene evvelki aynı yaşta çocukta bu derece bilgi bulmaya imkan yoktu. (...) Eski okullara devam eden çocuğun beyni, hayat için tamamen faydasız bilgilerle o kadar doldurulmuştur ki, onun baskısı altında, faydalı bilgiden bile yararlanma imkanı yoktu.(...) Eski okullarda bize verilen

bilgi bizi(...) mücadeleye sevk edecek, bizde hareket ve iş kabiliyeti uyandıracak değerden uzaktı. Eski hocaların verdiği bilgi sadece belletilen şeylerdi. Bugünkü çocuk, bellediğini kullanan, bellediği şey sayesinde kendine yol bulacak olan çocuktur... Onun için bugünkü öğretmenlerin yüksek seviyesini ve kıymetini hürmetle selamlarım.”

“...Dünkü maaarif dünyevi değildi, milli değildi, doğal olarak demokratik de değildi. Bugünkü maarif dünyevidir. Yani düşünceyi daraltan ve vicdan hürriyetini kıran her türlü tesirlerden uzaktır. Bugünkü maarif moderndir. Yani eğitimin esaslarında, usul ve tarzlarında tamamen bilimsel esaslar hakimdir. Bugünkü maarif millidir, yani gençleri bütün yaşayan kurumları amaç ve ideallere, velhasıl Türk toplumuna intibak ettirmek ve onlara en üst düzeyde toplumsal kabiliyet vermek hedefini takip eder.” (Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, Eğitim- İş Yayını, s.51-52)

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan eğitim anlayışının amacını, niteliğini Mustafa Necati’nin konuşmalarında ve yazılarında görebiliyoruz.

“ Türkiye’de herkesin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir eğitim alması esastır. Eğitimin milli olmasından maksat, gençleri, yaşayan bütün kurumları, düşünce ve idealleriyle milli topluma uydurmaktır. Dünyevi kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin laik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü dini etkiden uzak bulunmaktır. Modern deyimiyle, eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi, demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın- erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti ve toplumdaki yeri ne olursa olsun, her gencin yeteneği ve zekası derecesinde öğrenim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür.” (Kansu Şarman, Türk Prometeler, İş Bankası Yayınları, s. 19)

Bakan Mustafa Necati’nin Talim ve Terbiye Dairesi çıkışlı 22.09. 1927 tarih ve 489/72 sayılı yazıda da şöyle deniyor:

“...Eğer okullarımızdan çıkan gençler hayatta karşılaştıkları olaylar üzerinde okulun verdiği bilgi sayesinde düşünebiliyorsa, bu olaylar karşısında nasıl hareket etmek lazım geleceğini tayin ederek kendilerine bir yön verebiliyorsa, hülasa hayattaki yollarını tayin edebilecek güce sahip oluyorsa, okul eğitimi görevini yapmış demektir.” (Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, Eğitim- İş Yayını, s.52)

Bakan Mustafa Necati döneminde Atatürk’ün eğitim anlayışına ve eğitimden beklentilerine uygun müfredatlar, programlar yapıldı, ders kitapları yazdırıldı. Cumhuriyet araştıran, soran, sorgulayan kuşaklar yetiştirmek istiyordu. Eğitim süreci uygulamaya dönük olacaktı, ezberden kaçınılacak, öğrencilerin kafası yararsız, yaşamdan kopuk bilgilerle doldurulmayacaktı; öğrenciyi yaşama hazırlayacaktı. Cumhuriyet eğitimi Cumhuriyet gençliğine yön verecekti. Cumhuriyet eğitimi Cumhuriyet’in bekçisi ve koruyucusu gençliği yaratacaktı. 1927’de çıkarılan lise ve Ortaokul Yönetmeliği, “ Öğrenci toplumsal hayatın gerektirdiği etkinliklere ve çalışmalara katılmalı, memleket ve vatan için fedakarlığa alıştırılmalıdır.” diyor.

Yazdıklarımızı özetlersek, Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk’ün yol göstermeleri ile eğitimin; milli, çağdaş, demokratik ve uygulamalı olması için müfredatlar, programlar hazırlanmış, ders kitapları yazdırılmıştır. Okul binaları da bu amaçlara hizmet edecek şekilde yapılmaya çalışılmıştır.

Mustafa Necati genç yaşta yaşamını yitirdikten sonra eğitimde onun atılımlarını sürdürebilecek Milli Eğitim Bakanı bulmakta zorlanılmış, Denizli ve Kayseri’de açtığı iki köy öğretmen okulu da ilgisizlikten kapanmıştır.

Reşit Galip Dönemi: 19 Eylül 1932- 13 Ağustos 1933

Reşit Galip kısa Bakanlık döneminde Darülfünun'u kaldırmış, İstanbul Üniversitesi'ni kurmuştur. 1923'ten 1932'ye dek Türkiye'de devrimler arka arkaya yapılmış; ama Darülfünun'un bu devrimlerden haberi olmamıştır. Öyle ki, Yazı devrimi yapıldığında, yeni harflerle yazacağıma kalemimi kırarım, daha iyi, diyen öğretim üyeleri olmuştur. Üniversitenin bahçesinde birlikte fotoğraf çektiren kız ve erkek öğrencilere soruşturma açılmıştır.

Devrime ayak uyduramayan bu Ortaçağ kurumu kapatılarak yerine çağdaş eğitimin ilkelerini uygulayacak bir üniversite açılmıştır. Almanya'daki Hitler yönetiminden kaçan öğretim üyeleriyle anlaşmalar yapılmış ve öğretim üyesi açığı bir ölçüde kapatılabiliştir.

Reşit Galip köyün okula kavuşması için de girişimlerde bulunmuş, ancak görevi çok kısa sürdüğünden başarılı olamamıştır.

1924- 1935 Tarihleri Arasında Ankara'da Açılan Okullar VE Kurumlar

Saray Orkestrası ve Bandosu Ankara'ya taşınıyor ve 1924'te Musiki Muallim Mektebi açılıyor.

Cumhuriyet ilan edilmeden Kara Harp Okulu Ankara'ya taşınıyor. Bu okul önce çadırdadır, sonra barakada öğretim yapıyor.

1925'te Hukuk Mektebi açılıyor.

1926'da Ders Aletleri ve Mektep Müzesi açılıyor.

Gazi Eğitim Enstitüsü 1926 yılında Konya'da açılıyor, 1927'de Ankara'ya taşınıyor.

Üç önemli kurum arka arkaya açılıyor: Türk tarih Kurumu 1931, Türk Dil Kurumu 1932, Halkevleri 1932.

1933'te İstanbul Halkalı'daki Yüksek Ziraat Okulu kapatılarak, Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü açılıyor.

1934'te Kız Teknik Öğretmen Okulu açılıyor.

1935'te Mülkiye Mektebi Ankara'ya taşınıyor.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'ye Gelen Eğitimciler

Cumhuriyet'in ilanından bir yıl sonra ünlü Amerikalı eğitimci John Dewey ülkemize davet edilmiştir. John Dewey yaz mevsiminde okullar tatildayken gelmiş ve eğitimde yapılması gerekenler konusunda bir rapor yazıp gitmiştir. 1939'da Dewey'in raporu bir broşür olarak basılıyor.

1925'te Alman Kuhne, 1927'de Belçikalı Omer Buyse, 1933'te de Alman Akademisyenler, öğretim üyeleri geldi.

1926- 1938 yılları arasında yurtdışına 65 öğretmen gönderilir.

Saffet Arıkan Dönemi (1935-1938)

CHP 1935'te kurultayını topladı. Bu kurultayda köyün okula ve öğretmene kavuşması konusu gündemin en önemli maddesiydi. 1935'te kasaba ve kent çocuklarının %80'i okula kavuşmuşken, köylerimizin %80'i ise bu olanaktan yoksundu. Kırk bin köyün otuz beş bininde okul ve öğretmen yoktu. Var olanların da çoğu üç yıllık okullardı. En başta Atatürk bu durumdan çok rahatsızdı. Kurultay süresince konu tartışıldı, sorunun çözümü için kurultayda eğitim konusunda bir rapor kabul edildi. Atatürk Kurultayın sonunda Saffet Arıkan'ı Milli Eğitim Bakanı olarak atadı.

CHP KURULTAYI

Genel Sekreter Recep Peker konuşuyor:

“Arkadaşlar biliyorsunuz ki bu ortak bir derttir. İki milyon çocuk okumak ihtiyacındadır. Bunun ancak dörtte birini okutabilecek çare ve araçlarımız vardır. Bu amaçlarla amaca gittiğimiz takdirde, normal yoldan bu işin tam görülmesi için uzun yıllara ihtiyaç vardır. Buna hiçbir yurttaşın dayanacak gücü olmadığı görülüyor. Bunun için parti genel başkanlık divanı pratik bir formül üretmiş bulunuyor. Köy çocuklarını kısa zamanda okutacak okul tipi.

Programda yeni okul tipi şöyle tarif ediliyor:

“ Köy çocuklarına pratik hayat için gerekli bilgiyi verecek üç veya dört sınıflı köy okulları açılacaktır. Bunların, çocukları yükseköğrenim derecelerine hazırlayan ilkokullardan ayrı bir tip olarak kurulup artırılması planlanacaktır. Bu tip köy okullarında çocukların daha olgun yaşta okumaya başlaması ve okumanın aralıksız sürdürülmesi ve bu işi, devletin, askerlik borcu gibi sıkı tutması gerekir.”

(CHP 4. Büyük Kurultay Görüşmeleri, İst. 1935, s. 68)

CHP'NİN 1935 KURULTAYI

“ Eğitim siyasamızın temel taşı cehaleti gidermektir. Kültür (eğitim) işinde, her gün daha çok çocuk ve yurttaş yetiştirilecek bir program (hedef) güdülecektir. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Her öğretmen derslerinde ve okul hayatının her safhasında sırası geldikçe eski rejim ile yeni rejim arasında mukayeseler yaparak Cumhuriyet rejiminin ve Atatürk devrimlerinin memlekette Türk milletinin refahı, mutluluğu ve haysiyeti için elde ettiği değerli neticeleri ve yaptığı büyük işleri canlı bir şekilde belirtmeyi, Cumhuriyet rejiminin bizim için bir zaruret olduğunu çocuklarda sarsılmaz bir iman haline getirmeyi iş edinmelidir.” (Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, s.75)

Atatürk'ün Saffet Arıkan'a Eğitim Konusundaki direktifleri (yönergeleri):

- 1- Türk çocuğunun yaradılıştan getirdiği yetenekleri kuramsal ve uygulamalı eğitim yoluyla geliştirilmeli, akli özgürleştirilmeli ve onun gerçek bir kişilik kazanması sağlanmalıdır.
- 2- Türk dili derslerinde Türk çocukları ulusal ve evrensel kültürün temel değerlerini ‘Türk dili ile’ kazanmalı, bu dersler çocuğun kendi üslubunu yaratmasına yardım etmelidir.
- 3- Tarih derslerinde ileri gitmiş toplumların yönetim, askerlik, bilim ve teknolojiadaki başarı nedenleri örnekleriyle anlatılmalıdır.
- 4- Yurtdışında öğrenim gören gençler stajlarını Türkiye’de yapmalıdır.

(Baha Arıkan, 27 Kasım 1968 tarihli Cumhuriyet gazetesi. Afet İnan da not etmiş.)

(Aktaran: Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, Eğitim- İş Yayını, s.78)

Saffet Arıkan'ın Köy Okullarıyla İlgili Görüşleri

“ Köy okulları kaç senelik ve kaç sınıflık olmalıdır? Böyle bir mesele yoktur. İsterse bir sınıflı ve bir senelik olsun; köy okulundan köylü yararlanıyor mu? İşte asıl mesele budur. Ve bu soruya verilecek doğru ve gerçek cevap şudur: “ Etmiyor” ve etmediği için de köylü bu okulu sevmiyor, sevmemiştir(...) Çünkü bu okul köylünün yaşayışı ve ihtiyaçları dikkate alınarak kurulmamıştır. Orada köylü yarım yamalak okuma yazma öğreniyor ve çoğunlukla bunları dahi unutuyor. Bunun içindir ki köylü okula rağbet etmiyor. O halde yapılacak iş, sınıf ve yıl meselesini halletmek değildir. Okulu köylünün hayatında ihtiyaçlarına uydurmaktır...” (Saffet Arıkan'ın Ahmet Ağaoğlu ile yaptığı söyleşi. Cumhuriyet gazetesi, 23 Eylül 1935) (Aktaran Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son Yüz Yılı, s.73)

Aynı söyleşide Saffet Arıkan köy öğretmenleri konusunda şunları söylüyor:

“ Doğrusu şudur ki, büyük şehirlerde yetişmiş olan öğretmenler köye istemeyerek giderler ve gittikten sonra da oradan kurtulmayı bir nimet sayarlar. Şehir hayatına alışmış bulunan bir öğretmen, köy hayatını sevmiyor, ona ısınmıyor. Dolayısıyla köylü için umulan faydaları temin edemiyor. Köy öğretmeni, köy hayat şartları içinde ve köy muhitini andıran bir muhitte yetiştirilmelidir. O kendi köy hayatını yaşamalıdır ve köylünün ihtiyaçlarını ta okuldan kavramalıdır.”

Saffet Arıkan İsmail Tonguç Birlikteliği

Bakan Saffet Arıkan Gazi Eğitim Enstitüsü Müdür Vekilliği görevinde bulunan İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğüne getiriyor. Arıkan, Tonguç'a CHP kurultayında yazılan köy eğitimi ile ilgili raporu veriyor. Tonguç bu raporu hayalci bulunca, ondan aynı konuda bir rapor yazmasını istiyor. İsmail Hakkı Tonguç, kısa bir sürede 35 sayfalık raporu Saffet Arıkan'a sunuyor. Atatürk, İnönü ve Arıkan bu raporu inceliyorlar ve uygulanabilir buluyorlar. Saffet Arıkan varılan kararı Tonguç'a iletiyor ve işe başlamasını istiyor. Bu ikili önce Atatürk'ün önerdiği Eğitim Kursları konusunu ele alıyor. Bunun için Tonguç İç Anadolu köylerine giderek incelemeler yapıyor. Askerliğini çavuş ve onbaşı olarak yapan köylüleri buluyor ve onlara yanında getirdiği kitaplardan bölümler okutuyor, basit hesaplar soruyor. Bazılarına da köy çocuklarına tarih anlatmasını istiyor. Seçtiği çavuşlar, onbaşılar soruları başarıyla yanıtlıyorlar. Eğitim Kursu açma kararı bu incelemelerden sonra veriliyor.

İlk Eğitim Kursu: Çifteler

İsmail Hakkı Tonguç kurs yeri olarak Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Mahmudiye köyünü seçiyor. Burada Balkanlardan gelen köylüler vardır, ayrıca Tarım Bakanlığının binaları da kullanılabilecektir. 1936 yılının temmuz ayında Kurs 85 eğitimci adayıyla başlıyor. 80 aday Ankara'nın köylerinden, 5 aday da Tunceli'den seçilmiştir.

Eğitimci adaylarına Türkçe, Matematik, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin yanında tarım, teknik bilgileri de veriliyor. Sekiz ay sürmesi planlanan kurs dört buçuk ayda tamamlanıyor. Eğitimci adayları modern tarım, hayvancılık, ağaçlandırma, marangozluk gibi alanlarda pratik bilgi sahibi oluyorlar.

Kasım ayında Ankara'ya gelen eğitimciler, Ankara'da bir piyes sahneliyorlar. Eğitimciler çok başarılı bulunuyor ve Ankara köylerine atamaları yapılıyor. Atandıkları köylerde bir yıl denetleniyorlar.

İlk kurs bittikten sonra 1936'da ülkemizin on bir yerinde Eğitim kursu açılıyor. Eğitim Kursları çok başarılı geçiyor. 1937'de Çifteler ve İzmir Kızılçullu'da İki Köy Öğretmen Okulu açılıyor. Köy Öğretmen Okulu 1938'de Trakya'da, 1939'da ise Kastamonu Göl'de açılıyor. Bu süre içinde Eğitim Kursları giderek çoğalıyor.

1923-1938 Arasında Okullaşma ve Öğrenci Sayısı

1923- 4894 ilkokul, 1938- 10.596 ilkokul %217

1923- 72 Ortaokul, 1938- 283 Ortaokul % 393

1923- 23 lise, 1938- 82 lise % 357

Öğrenci

İlkokul öğrencisi: 1923'te 336 binden 1938'de 950 bine,

Ortaokul öğrencisi: 1923'te 5900'den 1938'de 93 bine,

Lise öğrencisi : 1241'den 1938'de 25 bine çıkmıştır.

1923'te 9 yüksekokul varken, 1938'de 20 yüksekokul vardır.

Okuma yazma oranı % 6'dan % 22.4'e çıkmıştır.

Saffet Arıkan Döneminde Yapılan Çalışmalar

Eğitmen Kursları ve Üç Köy Öğretmen Okulu

Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi (1936) , Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (1935)

Pedagoji Enstitüsü (1936), Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Kurulması (1936)

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün Açılması (1936)

Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nun Açılması (1937)

İlkokul Programının Yeniden Hazırlanması (1936,) İlkokul Öğretmenleri İçin Kılavuz Basımı (1936-1938)

Üçüncü Dil ve İkinci Tarih Kurultaylarının Toplanması (1936-1937)

Öğretmenler İçin Prevariantoryum, sanatoryum Yasası (1937)

Sovyetler Birliği'ne İnceleme Gezisi İçin Öğretmen Gönderilmesi (1937)

Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde yaşamını yitirmesi üzerine Saffet Arıkan Milli Eğitim Bakanlığı görevinden sağlık nedeniyle ayrıldı ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında ve Celal Bayar'ın da Başbakanlığında kurulan hükümette Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı olarak görev aldı.

Hasan Ali Yücel'e göre Cumhuriyet eğitiminin niteliği ve amacı nedir?

“ Cumhuriyet eğitiminin birinci niteliği ' laik' oluşudur. Kişisel inançlar bir vicdan meselesi olduğuna göre, hayatın yaratıcılığı içinde serbest ve doğal bir tarzda olgunlaşan bireyin vicdanını belirli bir dini inanç şekline uydurmak, devletin işi değildir. Yeni nesilde ahlaki bilinci, bireyin toplumun devam ve bekasına bir araç olması bakımından güçlendirmek gerekir. Ulusal eğitim ulus bütünlüğüne kendini yararlı kılacak insan yetiştirmek için yapılan etki ve telkindir. Uygulamalı ahlakın ve ülkünün kaynağı bu duygu olmalıdır.” (Niyazi Altunya, Türkiye'de Eğitimin Son Yüz Yılı, Eğitim İş Yayını, s. 90)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Hasan Ali Yücel'den köye yönelik eğitim atılımlarını sürdürmesini istedi. Hasan Ali Yücel İnönü'den süre istedi ve kısa bir süre sonra köye yönelik eğitim atılımlarını kesintisiz sürdüreceğini söyledi. İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine 1935'te

vekaleten atanmıştı (Böyle atanmasını kendisi istemişti). Hasan Ali Yücel Tonguç'u asaleten atadı. Bu ikili, 1946 yılının Ağustos ayına dek birlikte çalıştılar ve eğitimde Cumhuriyet devriminin en büyük atılımını yaptılar.

KÖY ENSTİTÜLERİ

Önce Atatürk'ten bir alıntı yapalım.

“ Yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı diyarlarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezil ile (aşağılayarak) mukabele ettiğimiz ve bunca fedakarlık ve ihsanlarına karşılık nankörlük, küstahlık ve cebbarlıkla (zorbalıkla) uşak düzeyine indirmek istediğimiz bu asil sahibin huzurunda bugün saygı ile hakiki vaziyetimizi (gerçek durumumuzu) alalım.”

(TBMM: 1 Mart 1922)

17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası:

“ Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Maarif Vekillliğince (Milli Eğitim Bakanlığınca) köy enstitüleri açılır.” (m.1) Görüldüğü gibi köy enstitüleri yalnız öğretmen yetiştirmeyecek, köye yarayışlı eleman da yetiştirecektir. Köyde tarımcıya, sağlıkçıya, teknik elemana, arıcıya, kooperatifçiye, marangoza, yapıcıya da gereksinim vardır. Enstitüden mezun olan öğretmen okurken öğrendiklerini atandığı köyde uygulayacaktır. Yasa enstitü mezunları öğretmenlerin görevlerini belirlemiştir.

“ Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü eğitim ve öğretim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler.” (m.6)

Köy Enstitülerinin kuramcısı ve kurucusu Tonguç'tan da bir alıntı yapalım.

“ Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi biçimsel olarak köy kalkınması değil, anlamlı ve bilinçli bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köyü öylesine canlandırmalı ve bilinçlendirmeli ki, onu hiçbir kuvvet (...) kendi hesabına insafsızca istismar edemesin(sömüremesin). Köylüler bilinçsiz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi bu demektir.” (Tonguç, Canlandırılacak Köy, 1939: 88)

Görüldüğü gibi köy öğretmeninden istenen kentte görev yapan öğretmenden istenenden farklıdır. Köye atanan öğretmenin görevi sınıftaki çocukları eğitmekle sınırlı değil. Öğretmenin asıl görevi sınıfın dışında. O, modern ziraat yapacak, hayvancılık, arıcılık yapacak. Çevreyi ağaçlandıracak. Yol yapacak, elektrik getirecek, kooperatif kuracak ve köylü ile devlet arasında köprü olacak. Kısac köyü içeriden canlandıracak. Tonguç, köy öğretmenin görevlerini şöyle belirlemiştir:

“ Köy öğretmeni ve eğitimcileri, ekonomik bakımdan köyde tutunmak için ne yapmak gerekiyorsa onu yapacaklar, çiftlik işletmelerini kuracaklardır. Köylülerin ortalama bire altı aldığı yerlerden hiç olmazsa bire on almak...Bu insanlar köyde devletçe verilmiş kuvvetli çiftle, makine ile gene devletçe verilmiş toprakla ıslah edilmiş tohum ekerek, denenmiş fenni ziraat usullerini tatbik ederek insan kudretinin yaratıcılık kılavuzu olabileceklerdir...”

Köy öğretmenleri, köy enstitülerinde köye yarar bir sanat işinde yetişmiş bulunmaktadır. Köy okullarındaki demircilik, dülgerlik, inşaatçılık, arabacılık gibi zanaatların yapılacağı işliklerde tarım

aletlerinin onarılması, köy okulu ve köy evi ile ilgili eşyanın yapılması esas tutulacaktır. Zamanla bu işliklerde en az on kişiyi çalıştıracak düzende donatılmasına çalışılacaktır.”

“ Bölge okulundaki kurumlardan bölge içindeki köylüler halkı beraberce faydalanırlar. Bu okullardan köylülere verilen tohumlar, fidanlar ve damızlık hayvanlar için para alınmaz.”

(İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri)

Hasan Ali Yücel 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM’de Yasayı şöyle sunuyor:

“ Enstitülerde yetişecek öğretmenlere genel ve mesleki bakımdan gerekli olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri zaman, köy hayatında etkili, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, görüşü alınabilecek insan olabilmeleri için uygulanabilir bilgiler verilecektir.

Bu kanun(...) kopya değildir. Fakat temelsiz, uydurma bir iş de değildir (...) Biz hiçbir memleketin ilköğretim meselesini hallederken aldığı tedbirleri aynen almadık. Hepsinin tarihini biliyoruz (...) Bunları, kendi memleketimizin fiili gerçekliğine ve toplumsal gerçeğine uyarak yapmış bulunuyoruz. Bu bizimdir, kimseden almadık, başkaları bizden alsın.” (SD: C, 2, 1946:35)

17 Nisan 1940 tarihinde yasası çıkan köy Enstitüleri ülkemizin on ayrı yerinde hemen kurulmaya başlandı. Daha önce Eğitim Kursu açılan dört yerde açılan Köy Öğretmen Okulları da Enstitüye çevrildi. Böylece aynı yıl on dört Enstitü birden açıldı. 1942’de köy enstitülerine öğretmen ve yönetici yetiştirmek için de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü açıldı. 1946 yılına geldiğimizde enstitülerin sayısı yirmiye buldu. Enstitülerin yozlaştırıldıkları dönemde de (1948) Van’da Ernis Köy Enstitüsü açıldı. Toplam sayı 21 oldu.

Köy Enstitülerinin Eğitim İlkesi

Köy Enstitülerinde eğitim ‘iş’e dayanıyordu ve uygulamalıydı. Tonguç, bu kurumlardaki eğitim ilkesini, ‘ iş içinde, iş aracılığıyla, iş için’ diye belirtmişti. Kastedilen gerçek iştir, Batılıların ‘ yaparak, yaşayarak öğrenme’ dedikleri ‘temrin’ değildir. Yani “iş” not almak için değil, gerekli olduğu için yapılıyordu. İş için harcanan malzeme iş bittikten sonra atılmıyordu. Kısaca iş, not almak için değil, iş için yapılıyordu. Enstitülerde tarım- teknik dersleri elbette dışarıda, açık havada yapılıyordu. Kültür dersleri de hava koşulları uygun olduğu sürece dışarıda, açık havada yapılırdı. Enstitülerin en belirgin özelliği ezber bilgiden kaçınmasıydı. Bina yapılırken, bağ, bahçe ziraatı yapılırken de matematik-geometri derslerine başvurulurdu. Spor, beden eğitimi, müzik ve resim dersleri bu okullarda sıradan dersler değil, temel derslerdi. Hasan Ali Yücel’e kulak verelim:

“ Köy enstitülerimizde, okul binasını (...) kendisi yapan öğrenci, hükümet bütçesine bu yoldan tasarruf temin ettiği için değil, öğrenmeyi ‘iş’e bağlayabildiği için bizce yetişmiş sayılmaktadır. Bu zihniyeti, bütün öğretim dereceleri içindeki çalışmamıza ışıık ve sıcaklık veren bir kaynak olarak kabul ediyoruz. Sırf devlet memuru yetiştiren öğretim kurumlarımızı da genç kuşağa idareyi bir ‘iş’ olarak öğretecek cihaz haline getirmek yolundayız. (İlköğretim, sayı 96, 1 Ocak 1942)

“ ...Gerçek bilgiye ancak yapmak, eşyaya ve maddeye hakim olmak yolu ile varılabilir...” (SD: C 3.1947:208)

Köy Enstitülerinde haftalık ders 44 saattir. Bunun yarısı kültür derslerine (22), diğer yarısı da tarım ve teknik derslere (11+11) ayrılmıştı. Okul 5 yıllıktı ve hiç kapanmazdı. Öğrencilere 45 gün izin verilirdi. Öğrencilere yıllık izinlerine giderken köy incelemesi ödevi verilirdi. Köylerinde üretim, yetişen bitkiler, yabancı otlar, geçim kaynakları... 1943 programı esnekti. Enstitü coğrafi ve iklim koşullarına

göre kültür, tarım ve teknik dersleri uyguluyordu. Yaz mevsiminde daha çok tarıma ağırlık verilirken, kışın kültür dersleri yapılıyordu. Yılın sonunda belirlenen ders saati sayısına mutlaka ulaşıyordu.

Birinci sınıflarda ortak tarım ve teknik dersler yapılırken, ikinci sınıftan itibaren öğrenciler yetenekleri doğrultusunda uzmanlaşmaya başlıyorlardı. Yapıcılık, marangozluk, demircilik; kız öğrenciler için kümes hayvancılığı gibi...

Enstitülerde bir müzik aleti çalma zorunluydu. Müzik aleti bulamama diye bir sorun yoktu. Enstitüler kendi müzik aletlerini yapmaya başlamışlardı. Aşık Veysel gibi halk ozanları bu okullarda ders veriyordu. Resim, beden eğitimi, spor önem verilen derslerdi. Serbest okuma saatleri ve Cumartesi eğlenceleri bu kurumları diğer okullardan ayıran özellikleriydi. Öğrenci tüm zamanını dolu dolu yaşıyordu.

Tonguç, öğrenciye kazandırılacak davranışları sıralarken bu kurumlardaki eğitim ilkelerini de açıklıyor. “ İş hayatı içinde, iş vasıtasıyla, işine ve kültürüne güvenen bir kuşak yaratmak amaçla eğitime çalışılan enstitü öğrencilerinin yetenekleri özellikle şu alanlarda gelişmekte, onlara aşağıdaki maddelerde belirtilen nitelikler kazandırılmaya çalışılmaktadır:

“ Çocuklara sade, mütevazı, memleket uğruna harcanmış emeklerle dolu bir hayat sevdirmek ve benimsetilmektedir. Böyle insanlar gösteriştten, şarlatanlıktan, tembellikten nefret etmektedirler.”

“ Açık hava, bol güneş ışığı, toprak ve çiçek kokusu, hayvan sesleri, doğa olayları içinde yetiştirilen enstitü çocukları, kuruma geldikleri günlerdeki hallerine göre imrenilecek derecede sağlık kazanmaktadırlar. Onlar, ani ve geçici zevkler için vücutlarını zehirlemeyen, (zararlı) etkiler karşısında soysuzlaşmayan insanlar haline gelebilmektedir(...) “ (Tonguç, 1944: 55-57) (Aktaran Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, s. 380)

Köy Enstitülerinde Kişilik Eğitimi

İsmail Hakkı Tonguç’un sıraladığı “Öğrenciye kazandırılacak Davranışlar” konusunu sürdürüelim.

“Çocuklar, güzel kıymetleri taparcasına sevmek zevkini; bizzat oynadıkları ulusal oyunlardan, çaldıkları müzik parçalarından, yaptıkları resimlerden, inşa ettikleri binaların şekillerinden...alırlar.”

“ Enstitü öğrencileri, doğru ve adalete uygun emirlere uymayı ana ilkelerden biri sayarlar. Haklı ve yerinde eleştirilere dayanırlar. Haksızlığa boyun eğmezler, bunları gidermek için gerekirse savaşırlar(...) içlerini intikam, kin, kıskançlık, kibir, dedikoduculuk gibi hislerden temizlemeye var kuvvetleriyle çalışırlar(....) “

“ Enstitü öğrencileri şahsi menfaatini ulusun menfaatinden üstün tutmaz. Tutanlardan hoşlanmaz.”

“ Enstitü öğrencileri yalnız kendi çalışmalarına güvenir.” (Tonguç, 1944: 55-57) (Aktaran Niyazi Altunya, Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı, s. 380- 381)

Köy Enstitülerinde eğitim demokratikti, demokrasi eğitimi de veriliyordu. Öğrencilere yetki ve sorumluluk veriliyordu. Kurumu müdür, bölüm başkanları ve öğrenciler birlikte yönetiyordu. Enstitülerde müdür de içinde olmak üzere herkes eleştirilebiliyordu. Bu eğitim anlayışı öğrencilerin kişilik gelişimlerine çok olumlu yansımıştır. Bu kurumlarda düşündüğünü söyleyebilen, yazabilen, yanlış bulduğu düşüncelere karşı çıkabilen, kendi görüşünün korkmadan açıklayabilen; laik eğitimden geçmiş, hurafeden tamamen arınmış; birey olmuş yurttaş yetiştirilmiştir. Demokrasinin istediği yurttaş tipi budur. Bağımsızlığını kazanamamış, birey olamamış, bağımlı yurttaşlarla demokrasi kurulamaz. Köy Enstitüleri kapatılmasalardı, ‘Bölge Okulları’ aracılığıyla Enstitülerin eğitim anlayışı

tüm yurda yayılacak ve şimdiki ezberci ve tüketici eğitim sisteminin yerini Köy Enstitülerinin eğitim anlayışını uygulayan okullar alacaktı.

Yatılı Karma Eğitim

Köy Enstitüleri Türkiye’de ilk kez yatılı karma eğitimi yaşama geçirmiş okullardı. Biz karma eğitime üniversitede 1921’de, ilkokullarda 1926’da, ortaokullarda 1927’de, liselerde 1929’da geçebildik. Kentlerden ve kasabalardan uzakta, kırlarda kurulan enstitülerde yatılı karma eğitime geçmek devrimdir. Köy Enstitüleri bu uygulamasıyla da öğrencilerin kişilik eğitimine katkıda bulunmuştur. İlkokulu bitiren ve ilk gençlik çağına adım atan gençlerin sınıfta, tarlada, bağda, bahçede kız- erkek birlikte ders ve iş görmeleri, o günün Türkiye’sinde, belki de dünyada ilktir. Bugün biliyoruz ki, karma eğitim, iki cinsin de kişiliğinin oluşmasına olumlu katkı sunmaktadır.

Öğrenciye Kazandırılacak Ruh

Köy Enstitüleri sanıldığı gibi köye öğretmen yetiştirme projesi değildir. Kuruluş Yasası ve 1943 Programı incelendiğinde, Köy Enstitülerinin köyü içeriden canlandıracak, “köye yararlı eleman yetiştirme” projesi olduğu açıkça görülür. Köyü içerden canlandıracak elemanın görevlerinden biri de elbette öğretmenliktir; ancak o kişi yalnızca öğretmen değil, marangozdur, demircidir, sıvacıdır, yapıcıdır, arıcıdır; kooperatifçidir, pratik sağlıkçıdır.... Görüldüğü gibi programı 1943’te çıkan Köy Enstitüleri, 1947 Programından ve Öğretmen okulları programlarından temelde ayrılır. 1947’de değiştirilen programda iş ve teknik dersleri azaltılmış, “köye yararlı eleman yetiştirme”nin yerini, köye öğretmen yetiştirme almıştır. Bu program incelendiğinde öğretmenin köyü içeriden canlandırma görevinin sona erdiğini açıkça görürüz. Köy Enstitülerinin özgün programları ile yalnızca 6 yıl, başlangıcı için 1937’yi esas alırsak 10 yıl uygulanmıştır. Tonguç’a kulak verelim.

“ Elinizdeki öğrenciyi öyle bir hale getireceksiniz ki bir gün onlara maaş verilme, yani memleket veremeyecek bir duruma gelse, felaketler birbiri üstüne yıkılsa, onları ateşler içinde bıraksa yine onlar maaşların verildiği; ekmeklerin serbest satıldığı devirdeki ruh hallerindeki gibi sağlam bir imanla işlerini görebilmelidirler. Köy Enstitüleri öğrencisinin olgunluk sınavı bu olmalıdır. Biz onları bu kadar çelik ruhlu ve iradeli bir hale getirmesek beklediklerimizin hepsi, bu memlekette teneffüs ettiğimiz hava dahi, hepimiz için haram olur. Bu günahın altında ezilir, gideriz...” (23. 5. 1942 İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüsü Müdürlerine Mektup.) (Aktaran Engin Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s.60-61)

Öğretmen okulları da iyi öğretmen yetiştirmiştir; ancak öğretmen okullarından yetişen öğretmenlerin taşıdığı ruhla Köy Enstitülerinde yetişen öğretmenlerin taşıdıkları ruh aynı değildir. Köy Enstitülü öğretmen atandığı köyü ve çevresini değiştirebilmiştir. Modern ziraat, meyvecilik, hayvancılık, tavukçuluk, arıcılık yapmanın yanı sıra köye teknik araçların girmesini sağlama, yol yapma, köye su getirme, köyde kooperatif kurma gibi sayısız işleri başaran insanlar Köy Enstitülüdür. 1943 programı bu nedenle özgündür.

Neler Yapıldı?

Köylerdeki öğretmen sayısı altı binden yirmi bine, öğrenci sayısı 380 binden 1.5 milyona, köy ilkokullarının sayısı 5 binden 17 bine çıktı. 8765 eğitmen, 1599 sağlıkçı yetiştirildi (Yedi Köy Enstitüsünde Sağlık Kolu açılmıştı. 1947’de altısı kapatıldı, tüm öğrenciler Hasanoğlu’da toplandı. Daha sonra Hasanoğlu’daki Sağlık Kolu da kapatıldı).

723 bina yapıldı, 15 bin dönüm yer ekildi, 250 bin fidan, 1200 dönüm bağ yetiştirildi. 1500 dönüm yere sebze ekildi; 9 bin baş hayvan yetiştirildi. 37 kamyon alındı, 406 pansiyonlu okul açıldı, 6 Köy Enstitüsüne elektrik getirildi. Tüm bunlar için devletin kasasında 51 milyon lira çıktı.

1946'da birçok Enstitü kendi giderini karşılayacak duruma gelmişti. Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'nün matbaası vardı. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü dergi çıkarıyordu. Bu dergide ülkemizin sorunları konu ediliyor, bilimsel inceleme, araştırma makaleleri yazılıyordu. Her Enstitü kendi dergisini çıkarmaya başlamıştı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın tercüme kitapları önce bu kurumlara gönderiliyordu.

Enstitüler mezun ettikleri öğrencileri atandıkları köylerde de izliyor ve onlara araç- gereç desteği veriyorlardı. Köye atanan öğretmenin enstitü ile bağı kesilmiyordu. Öğretmen atandığı köyüne giderken kurum ona ders araçlarının yanında tarım ve teknik araç- gereçleri de veriyordu. 1947'de öğretmenin Enstitü ile bağı kesildi.

Reşat Şemsettin Sirer Dönemi

1946 yılının Ağustos ayında Hasan Ali Yücel yeni kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı değildi. Onun yerine Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer Bakan oldu. Ekim ayında Tonguç görevden alındı. Kasım ayında da okul müdürleri ve öğretmenler değişik yerlere sürülmeye başlandılar. 1947'de Köy Enstitülerinin özgün programı değiştirildi, tarım ve teknik derslerin saatleri azaltıldı. Artık köye yararlı eleman değil, öğretmen yetiştirilecekti. Öğretmen köye gidecek ve sınıfında öğrencilere okuma yazma öğretecekti. Kooperatif kurmak, yol yapmak, modern ziraat yapmak, hayvancılık öğretmenin görevi olmaktan çıkarıldı. 1947'de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatıldı. Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler apar topar askere alındı. Eğitim Kursları kapatıldı, birçok eğitmenin görevine son verildi; kimi eğitmenli köy okulları kapandı. İlköğretim Seferberliği Planı durduruldu. Kız öğrencilerin sayısı yarı yarıya düşürüldü. Sayıları 450'ye ulaşan 'Bölge Okulları' kapatıldı. Köylülerin okul yapımına katkılarından vazgeçildi. Enstitü mezunu öğretmenlere verilen hayvanlar, araçlar geri alındı. Bu öğretmenlerin mezun oldukları enstitüleriyle ilişkileri kesildi.

Reşat Şemsettin Sirer 1937'den 1947'ye dek yapılanları açıklıyor.

" Köy Enstitülerine 1937'den 1947'ye kadar 51.649.548 lira ödenek ayrılmış, 1940'tan bu yana, 21.963 öğrenci alınmıştır. Halen (1947) 16.780 öğrenci okumaktadır. Enstitüler her yıl 2000 öğretmen verecek şekilde programlanmıştır. 20 Köy Enstitüsü vardır. Bu enstitülerde 465 öğretmen genel bilgi, 67 öğretmen sanat ve 38 öğretmen tarım dersi okutmaktadır...1946 yılından beri Köy Enstitülerine 180 yüksek tahsilli öğretmen gönderdik. Öteki öğretmen kurumlarında yetişmiş başarılı müdürler yolladık." Mehmet Başaran, Kuşatılmış Yaşam, Cumhuriyet Kitapları, s. 40)

1947'de toplanan CHP Büyük Kurultay'ında, din eğitime önem verilmesi kararlaştırıldı. Aynı kurultayda özel girişimcilğe de önem verilmesi karar altına alındı.

Tahsin Banguoğlu Milli Eğitim Bakanı oldu. (1948)

Tahsin Banguoğlu İsmail Hakkı Tonguç'u Talim Terbiye Kurulu üyeliğinden alıp ortaokula Resim dersi öğretmenliğine sürdü, yetmedi 1950'de de Kayseri'ye sürdü.

1948'de Okullarda isteğe bağlı din dersleri kondu. Aynı yıl Ortaokul mezunlarına bir yıl süreli İmam Hatip kursu açıldı. 1949'da İlahiyat Fakültesi açıldı. Başboş Kuran kurslarına göz yumuldu. Osmanlı'dan gelen İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu kapatıldı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Pedagoji, Resim-İş, Müzik ve Beden Eğitimi bölümleri kapatıldı. Banguoğlu, öğretmen fakültede yetişir, diyordu.

1950’de Kız öğrenciler ise iki okula toplandı (Beşikdüzü, Bolu), karma eğitime son verildi. Demokrat Parti iktidara gelince Kızılçullu Köy Enstitü’nü NATO’ya verdi. Yedi enstitüde açılan Sağlık Kolu bir enstitüde toplandı (Hasanoğlan); daha sonra Sağlık Kolu temelli kapatıldı. 1953 yılında ise enstitüler ilköğretmen okulları ile birleştirildi, 1954’te tabelası indirildi. 1974 yılında ilköğretmen okulları da liseye dönüştürüldü, yani kapatıldı. Köy Enstitülerinde dokuz bine yakın eğitmen, on yedi bin öğretmen ve bin altı yüz sağlık çalışanı yetiştirildi.

Köy Enstitüleri sürerken köyde okullar şu şekilde düzenlenmişti:

- 1- Eğitmenli Köy Okulları (3 yıllık)
- 2- Öğretmenli Okullar (5 yıllık)
- 3- Öğretmenli- Eğitmenli Okullar
- 4- Pansiyonlu- pansiyonsuz Köy Bölge Okulları
- 5- Akşam Okulları
- 6- Köy ve Bölge Meslek Kursları

Bölge okullarında eğitmenli okulu bitiren öğrenciler ve 16 yaşını tamamlamış bulunanlar öğrenim görüyordu.

Tonguç’un planladığı gibi enstitüler 1955-1956 yıllarına kadar yaşayabilselerdi, ülkemizde öğretmensiz ve okulsuz köy kalmayacaktı. Ömürleri kısa sürdü.

Hasan Ali Yücel 1955’te eleştirileri şöyle yanıtlıyor:

“Bizim karşımızda ancak şu mesele vardı: Türkiye’de yurttaşların % 25’i şehir ve kasabalarda, % 75’i köyde yaşıyordu; halbuki ilköğretim çağında bulunup okul ve öğretmen bulabilen çocuklarımızın % 75’i şehir ve kasabalarda, % 25’i köyde idi. Bu oranı ters orantısından kurtarmak ve normal hale getirmek lazımdı.

.... Uzun lafın kisasını söyleyeceğim. Bugün Türkiye ilkokullarında 1. 822. 498 öğrenci var. Yukarıda söylediğim orana vurursanız bunun 1. 300. 00’i şehirlerde, 500. 00’i köylerde olmak lazım, halbuki değil!

1.289.547 köylerde, 563.051 şehirdedir. O eski oran, 15 yıl içinde nasıl tersine döndü? Nasıl dengesini buldu? Kimler bu doğru denklemi kurabildi? Soruyorum, o ‘ nalbant’ denilen memleket evlatları, yani Köy Enstitüleri mezunları sayesinde değil mi? “

Hasan Ali Yücel Dönemi (Aralık 1938- Ağustos 1946)

Hasan Ali Yücel bizde en uzun süreli Milli Eğitim Bakanı yapmış kişidir. Bakanlığı dönemi Milli Eğitimimizin en parlak yıllarıdır. Milli Eğitim Bakanlığımızın 1938’e dek geçirdiği süreyi kuruluş- kurumsallaşma yılları olarak sayarsak Hasan Ali Yücel dönemini de yükselme dönemi olarak kabul edebiliriz.

Yücel’in bakanlığı döneminde köylerin okula kavuşması öne çıkmaktadır; ancak Yücel döneminde liseler gerçek lise olmuştur. Aynı dönemde Mesleki Teknik Eğitime çok önem verilmiştir. Mesleki Teknik Eğitim’e Tonguç gibi çalışkan ve iş bilir Rüştü Uzel Müsteşar olarak atanmıştır. Üniversite özerkliği Hasan Ali Yücel’in döneminde sağlanmıştır. Türkiye’nin UNESCO’ya üyeliği Yücel’in çalışmasıyla gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın karanlık yıllarında Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel bu yokluk, yoksulluk yıllarında eğitimimize altın yıllarını yaşatmıştır.

1938-1946 tarihleri arasında yapılanları kısaca yazalım.

1939 Birinci Neşriyat (Yayın) Kongresi
1939 Birinci Milli Eğitim Şurası
1939 Köy İlkokullarının süresinin üç yıldan beş yıla çıkarılması
1940 Tercüme Bürosu
1940 Köy Enstitüleri Yasası
1940 Ankara Devlet Konservatuvarı Yasası'nın çıkarılması
1941 Coğrafya Kongresi
1941 Türk Resim ve Heykel Sergisi'ni Açılması
1943 Ankara Fen Fakültesi'nin Açılması
1944 Balıkesir Eğitim Enstitüsü'nün Açılması
1945 Anayasa Dilinin Türkçeleştirilmesi
1945 Ankara TIP Fakültesi'nin kuruluşu.
1945 Türk Eğitim Tarihinin Yazılmaya Başlanması
1946 Üniversiteler Yasası'nın Çıkarılması
Devlet Tiyatrosu'nun Kurulması

Tebliğler Dergisi, İlköğretim Dergisi, Köy Enstitüleri Dergisi, Tercüme Dergisi, Güzel Sanatlar Dergisi, Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi, Tarih Vesikaları Dergisi, Kadın ve Ev Dergisi. Bu dergiler Hasan Ali Yücel döneminde yayımlanmıştır.

İnönü Ansiklopedisi, İslam Ansiklopedisi, Güzel Sanatlar Ansiklopedisi, Türkçe- Fransızca Sözlük, Hukuk Sözlüğü, Osmanlı Deyimler Sözlüğü ve Terimler Sözlüğü de Hasan Ali Yücel döneminde yayımlanmıştır.

Cumhuriyet Eğitiminin Bozulma Yılları (1946- 1950)

Atatürk'ün 1938'de yaşamını yitirmesiyle İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildi. İnönü 1939'un Nisan ve Mayıs aylarında İngiltere ve Fransa ile anlaşmalar imzaladı. Aynı yıl İkinci Dünya Savaşı çıktı. Türkiye bu savaşta taraf olmamak için çok gayret gösterdi, Almanya ile de bir anlaşma imzaladı; ancak savaş yılları içinde savaşan tarafların istekleriyle karşı karşıya kaldı. İki taraf da Türkiye'nin kendisiyle birlikte olmasını istiyordu. Savaş yıllarında Almanya ile kurulan gizli ilişkiler Türkiye'nin başını ağrıttı. Almanya ile ticari ilişkileri sürdüren Türkiye'ye Sovyetler tepki gösterdi. Türkiye Almanya ile olan ilişkilerine sınır koydu. Nihayet savaşın sonu gözüktüğünde Türkiye de Almanya'ya savaş açtı. İkinci Dünya Savaşı Almanların yenilgisiyle sonuçlandı, Türkiye de Batı Blokunda yerini aldı.

Türkiye 1945-1950 yılları arasında ABD ile çeşitli anlaşmalar yaptı. 1945'te imzalanan silah anlaşmasını, 1946 Ekonomik Yardım Anlaşması izledi. Truman, Marshall, IMF, Dünya Bankası anlaşmaları ve ilişkileri arka arkaya geldi. Konumuz açısından 27 Aralık 1949 tarihinde ABD ile imzalanan ' Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkında Anlaşma' çok önemlidir.

Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkında Anlaşma
Haydar Tunçkanat ' İkili Anlaşmaların İçyüzü' adlı belgesel kitabında ' Ortak Eğitim Anlaşması' ile ilgili şu bilgileri veriyor:

" Türkiye, 27 Aralık 1949 tarihinde ABD ile ' Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkındaki Anlaşma' adıyla bir ikili anlaşma daha imzaladı. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde imzalanan anlaşmanın en önemli özelliği, Türkiye'de kazanılacak Amerikan yanlısı kadroların eğitime biçimlerinin saptanması ve bu

uğurda yapılacak harcamaların karşılama yöntemlerinin belirlenmesiydi. Anlaşma; Türkiye'den ABD'ye gönderilecek Türk öğrenci, öğretim üyesi ve kamu görevlileri ile ABD'den Türkiye'ye gönderilecek Amerikalı 'uzman', 'araştırmacı' ve 'eğitimci'nin statülerini belirliyordu.

Anlaşmanın 1. Maddesi şöyleydi: 'Türkiye'de, Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu adı altında bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, niteliği bu anlaşmayla belirlenen ve parası T.C. Hükümeti tarafından finanse olan eğitim programlarının yönetimini kolaylaştıracak ve Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınacaktır.'

Kurulacak Komisyon'un yetki, işleyiş ve oluşumu ile ilgili olarak 1.1. ve 2.1. alt maddelerinde şunlar vardı: 'Türkiye'deki okul ve yüksek öğrenim kurumlarında ABD vatandaşlarının yapacağı eğitim, araştırma, öğretim gibi faaliyetleri; yolculuk, tasil ücreti, geçim masrafları ve öğretimle ilgili diğer harcamaların karşılanması da dahil olmak üzere finanse edilecektir... Komisyon harcamaları yapacak veznedar veya bu işi yapacak kişinin ataması, ABD Dışişleri tarafından uygun görülecek ve ayrılan paralar, ABD Dışişleri Bakanı tarafından saptanacak bir depoziter ya da depoziterler nezdinde bankaya yatırılacaktır.' (Haydar Tunçkanat, İkili Anlaşmaların İçyüzü, Ekin Yayınları, s.24)

Harcamalar, 'T.C. Hükümeti' arasında 27 Şubat 1946 tarihinde imzalanan Anlaşma'nın birinci bölümünde belirtilen kaynaklarla karşılanacak, diye madde konmuş.

Türkiye kendi parasıyla kendini bağımlı duruma düşürmüştür.

Araştırmacı yazar Metin Aydoğan da Bitmeyen Oyun adlı yapıtında Anlaşma ile ilgili olarak şunları yazıyor:

".....Bu anlaşmadan sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'nda ' Milli Eğitimi Geliştirme' adlı bir alt komisyon kuruldu. Bu komisyon personel politikalarından, ders programlarına, imam hatip okulu açılmasından yüksek İslam enstitülerinin yaygınlaştırılmasına dek pek çok konuda stratejik kararlar aldı ve Bakanlık'a önerdi! 1994 yılında 60 personeli olan bu komisyonda çalışanların üçte ikisi ABD'liydi. Komisyonun başında L. Cook adlı bir Amerikalı bulunuyordu. L. Cook'tan ayrı olarak adı Howard Reed, unvanı ' Milli Eğitim Bakanlığı Bağımsız Başdanışmanı' olan bir başka 'etkin' Amerikalı daha vardı." (Metin Aydoğan, Bitmeyen Oyun, Umay Yayınları, s.47-48)

Fakir Baykurt 12 Mart mahkemelerinde yargılanırken TÖS Savunması'nda süreci şöyle anlatıyor:

" İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall Planı ve Truman Doktrini uygulamalarını izleyerek Milli Eğitim'e Amerikan etkileri daha çok sokulmuştur. Her alanda olduğu gibi, eğitimde de kilit noktalara, Amerika'da staj görmüş, orada yoğun kurstan geçirilmiş elemanlar yerleştirilmiştir. Bunlar Amerikalı uzmanlarla birlikte Türk eğitimine yeni bir yön kazandırmaya çalışmıştır. Önce ICA, sonra AID (EYD) adıyla Ankara'ya yerleşen Amerikan Yardım Örgütü yoluyla, sadece eğitim alanında 20'den fazla proje uygulamıştır. Bu projeler içinde, bir eğitimin ulusal özelliğini bozacak derecede önemli olanlar vardır. Bunlardan birkaç örnek:

- Türk eğitimini planlama projesi,
- Okul programlarını geliştirme projesi,
- Öğretmen yetiştirme projesi,
- Mesleki Teknik öğretim projesi,
- Tarım eğitimi projesi,
- Halk eğitimi projesi,
- Ticaret öğretimi projesi,
- Radio ile eğitim projesi,
- Beslenme eğitimi projesi,
- Ders araçları projesi,

Bariş Gönüllüleri projesi

Bu projeler içinde en etkilisi, kanımca okul programlarıyla ilgili olanıdır. Uzun çalışmalardan sonra 1962’de bastırılan İlkokul Müfredat Programı, gene Amerikalı uzmanların yönetiminde 1968 yılında gözden geçirilmiş ve 1948 programında yer alan pek çok konu çıkarılmış, yeni konular eklenmiştir.

1948 programından çıkarılan konular:

Bağımsızlık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik, Reform Hareketleri, Halkın Aydınlatılması, Ulusal Ekonomi, Devletin Yurttaşlara Karşı Görevleri...

Programa eklenen konular:

UNESCO, NATO Günü, Demokrasi, Dinsel Bayramlar...”

Fakir Baykurt

İFADE

TÖS Savunması

Eğitim- İş Yayınları, s. 47-48

Fakir Baykurt mahkemedeki savunmasında eğitimimizdeki Amerikan etkilerini anlatmayı sürdürüyor.

“ Türk eğitimindeki yabancı etkiler, çocuklarımızın kafalarını gerekli bilgilerden ve ellerini gerekli becerilerden yoksun bırakırken, gerekli olmayan bilgi ve becerilerle onların yeteneklerini ziyan etmek ve giderek her yıl bir metod değiştirmek; kendi öğretmenimizi ve uzmanımızı bir köşeye atıp yabancıya ölçsüz değer vermek, yetişen gençlerimizin önemli bölümünü dışarıya yollayıp oralarda kalmalarına göz yummak, ulusal bünyemizin hala benimseyemediği birtakım seçme ve ölçme teknikleriyle çocuklarımızı şaşkına çevirmek, araç ve gereç adı altında pek çok maddi olanağımızı heba etmek, eğitim kurumlarımızı Atatürk’ün belirttiği ulusal niteliklere kavuşturmamak gibi sonuçlar doğurmuştur.”

İFADE, s.50

Fakir Baykurt adını andığımız TÖS Savunmasında ABD’nin ORTAK EĞİTİM ANLAŞMASIYLA neyi amaçladığını şöyle anlatıyor:

“ Pek çoğu okullarımızda öğretmenlik yapan Bariş Gönüllüleri’nin asıl amacının ‘ Amerikan ideallerini dünyanın her tarafına yaymak’ olduğunu bizzat Başkan John F. Kennedy söylemiştir. Robert Kolej’in Amerikan Müdürü Dr. Dwight Simpson da Türk Amerikan makamlarına verdiği 6 Mayıs 1966 tarihli raporda, amaçlarının ‘ Türk eğitime öncülük etmek’ olduğunu açıkça belirtmiştir.

Devlet olarak, yönetim olarak, ulusal eğitimi yabancıya açmakta anlatılamayacak kadar ölçsüz davranmışızdır. 26 Şubat 1946 Kahire Anlaşması’na dayalı olarak yapılan 27 Aralık 1949 tarihli başka bir anlaşmayla ‘ TÜRKİYE’DE BİRLEŞİK DEVLETLER EĞİTİM KOMİSYONU’ kurulmasını öngörmüşüz. Buna göre; 4’ü Türk, 4’ü Amerikalı olan 8 kişilik komisyon başkanı Amerika Büyükelçisi ya da onu temsil edecek olan başka bir Amerikalıdır. Kadro atamalarında başkanın oy hakkı vardır.”

İFADE, s. 50

Fakir Baykurt ifadesinde eğitimde yabancı etkileri örneklendiriyor.

“ ...Programlara, halkın uyanmasına yarayacak bilgiler sokulmuyor. Örneğin, Yurttaşlık Bilgisi dersinde ‘ Vatandaşların devlete karşı görevleri’ konusu genişliğiyle yer almış ama ‘ Devletin vatandaşlara karşı görevleri’ konusu çıkarılıp atılmıştır. Atatürk zamanında konulan konular bile ustaca çıkarılmıştır. Atatürk’ün kendi sözlerine bile sınır konulmuş, anma günlerinde SÖYLEV’den cümleler söylemek pek çok öğretmenin başına dert açmıştır.”

İFADE'den devam edelim...

"...Kuran kursları, İmam Hatip Okulları sayısındaki büyük artış nedeniyle ulusal eğitim hızla dinsel eğitime dönüşmektedir. Bu yanıla Türk eğitimi, demokratik bir eğitim değil, bir ' kulluk eğitimi'dir. Oysa ulusal eğitim, ' kul' değil, ' yurttaş' yetiştirmek zorundadır."

Fakir Baykurt, s.57

Amerikan Yardım teşkilatı (AID) yöneticisi Richard Podol 1975 yılında şunları söylüyor:

" Türkiye'de önemli mevkilerde Amerikan eğitimi görmemiş bir Türk'ün bulunduğu bakanlık ya da İktisadi Devlet kuruluşu (KİT) hemen hemen kalmamıştır. Müsteşarlık ve genel müdürlük mevkilerinden de daha yüksek görevlere kısa zamanda geçmeleri beklenmektedir. AID bütün çabalarını bu gruba yöneltmelidir." (Emin Değer, Düşünce Özgürlüğü Çıkmazı, Tekin Yayınları, 1995, s. 175)

1950-1960 Demokrat Parti Dönemi

İlköğretim seferberliğine karşı olan DP, seçim döneminde tüm gücüyle Köy enstitülerine karşı kampanya yürüttü. Karma eğitim yapılması, eğitiminin 'milli' olmaması, bu okullarda 'komünizm propagandası' yapılıyor, yaygarası ve köylülerin okul yapımına katkılarının eleştirilmesi, DP'nin seçimlerde kullandığı ana malzemeydi.

DP, İktidara gelmeden Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ve diğer CHP'nin sağ kanat milletvekilleriyle Köy Enstitüleri konusunda işbirliği yapmışlardı. Nihat Erim, İsmail Hakkı Birler, Tahsin Banguoğlu, Memduh Şevket Esendal gibi yüksek eğitilmiş 'aydın' sayılan 40'a yakın milletvekili ve CHP yöneticisi enstitülere karşıydı. Kazım Karabekir ve Fevzi Çakmak da enstitülerin kapatılmasını istiyorlardı. Kazım Karabekir Meclis Başkanı, Çakmak, Genelkurmay Başkanı idi. 1947- 1950 yılları arasında enstitülerin özgün yapılarını bozmuşlardı. DP, iktidara gelir gelmez bu okulların tabelalarını da indirdi ve İsmail Hakkı Tonguç'a soruşturma açtı ve onu açığa aldı.

DP iktidara gelmeden önce, okulu biz yapacağız, köylüyü angaryadan kurtaracağız, diyorlardı; iktidara gelince verdikleri sözü tutmadılar. Köyler de okullaşma açığı giderek arttı. 1960'ta yönetme gelen 27 Mayısçılar öğretmen açığını kapatabilmek için lise ve endüstri meslek lisesi mezunlarını ilkokul öğretmenleri olarak atadı; ayrıca askerlik görevi gelen üniversite mezunlarını köylere öğretmen olarak gönderdi.

1950-1960 tarihleri arasında Amerikalı uzmanlar 1949 tarihli anlaşmaya dayanarak Türkiye'yi komşu kapısı yaptı. Aynı anlaşma gereğince de Türkiye'den öğrenciler, öğretmenler ABD'ye gönderildi. ABD'de kurstan geçenler geri geldiklerinde orada gördükleri programları, ölçme- değerlendirme yöntemlerini, beslenme eğitimini burada uygulayabilmek için çalışmalara başladılar. Türkiye'nin yetişkin, uzmanlaşmış eğitimci kadrosuyla ABD'de eğitim görenler çatıştılar.

Bu dönemde din eğitimi serbest bırakıldı. 1948'de açılan İmam Hatip Kursları, 1951'de İmam Hatip Okulları'na dönüştü. 1956'da Ortaokullara din dersi kondu. 1959'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. Aynı yıl Ankara Yüksek Öğretmen Okulu da açıldı.

1948-1950 yıllarında eğitimde Öğretim Birliği'nin delinmesi yönündeki çabalar 1950- 1960 döneminde daha da arttı. Din eğitimi genel eğitime paralel olarak gelişmeye başladı.

1960- 1970 Yılları Arasında Eğitim-Öğretim

27 Mayıs'ı yapan askeri komite ve sonradan gelen hükümetler 'yedek subay öğretmenlik' uygulamasını getirerek, köylerdeki öğretmen açığını azaltmaya çalıştı. Bu dönemde öğretmen okullarının sayısı ve kontenjanları artırıldı.

1961 Anayasası'nın 50. maddesi 'Eğitim devletin başta gelen görevidir' diyordu. Bu anayasaya göre üniversiteler özerk, TRT ise tarafsız olacaktı.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu bu dönemin ürünüdür.

Cemal Gürsel'den sonra Cumhurbaşkanı seçilen Cevdet Sunay'ın eğitim konusundaki görüşlerine yer vererek bu dönemi sonlandıralım.

"Bugünkü okullarda yetişen gençlere ülke yönetimi teslim edilemez. Biz, laik okullara karşı imam hatip okullarını bir seçenek olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri, bu okullarda yetiştireceğiz." (Ahmet Taner Kışlalı, Haftaya Bakış, Cumhuriyet, 03.03.1986)

1970 – 1980 12 Mart'tan 12 Eylül'e Eğitim

12 Mart'ın Başbakanı Nihat Erim'di, teknokratlardan oluşan bir hükümet kurmuştu. Bu hükümet planlamaya vurgu yaptı, bazı kalkınma planları, bu arada 'Milli Eğitim Reformu Stratejisi'ni hazırladı. Teknokratların istifasıyla planlar yürürlüğe sokulamadı.

14 Haziran 1973 tarihinde çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu çağdaş hükümler içeriyordu, ancak bu yasanın içine Bülent Ecevit'in de desteğiyle İmam Hatip Okullarını İmam Hatip Lisesi'ne çeviren bir madde koydular. Böylece 1948'den beri aşındırılan Eğitimin Birliği Yasası çiğnendi. Bilindiği gibi lise statüsü kazanan imam hatiplere üniversitelerin yolu da açıldı.

Bu yasa şu düzenlemeleri de getirdi:

"Eğitim (okul) sisteminin (örgün ve yaygın olarak) esasa bağlanması ve ilköğretimin 8 yıla çıkarılıp ortaokulun buna kaynaştırılması. Meslek okullarının 'meslek lisesi' olarak düzenlenmesi; Devlet yükseköğretiminin 'paralı oluşu' (Harçlar dışında bugüne kadar yürürlüğe girmede)."

"Öğretmenliğin bir 'ihtisas (uzmanlık) mesleği' olarak tanımlanması ve hangi öğretim kademesinde çalışırsa çalışsın tüm öğretmenlerin yükseköğretim görmüş olması (m.43)"

"Devletin, askeri okullar hariç tüm eğitim öğretim hizmetlerini yürütme, gözetim ve denetimden Milli Eğitim Bakanlığının sorumlu olması (m.56/57). (Niyazi Altunya, Türkiye'de Eğitimin Son 100 Yılı, Eğitim- İş Yayını, s. 115-116)

1973 seçimlerinden sonra kurulan CHP- MSP hükümeti, kapatılan imam hatip ortaokullarını yeniden açtı ve ortaöğretime din dersleri yanında ahlak bilgisi derslerini koydu.

Koalisyonun Köy Enstitüsü çıkışlı Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ ilköğretmen okullarını öğretmen liselerine çevirdi. İlkokul öğretmeni yetiştirme görevini de lise ve dengi okul mezunlarını kabul eden yeni açtıkları iki yıllık eğitim enstitülerine verdi. Böylece öğretmen yetiştirme geleneğimiz yok edildi. Öğretmen okullarına gelen öğrenciler ilkokul ve ortaokuldan sonar sınavla seçilerek alınıyordu, yoksul halkın başarılı, zeki çocukları yatılı okuma olanağı buluyordu. İki yıllık sözde yüksekokula gelen öğrenciler lise ve dengi okulları bitirip üniversite sınavlarında düşük puan alan, dolayısıyla istediği bölümlere giremediği için hiç olmazsa öğretmen olurum, diyen öğrencilerdi. Bu öğrenciler iki yıllık eğitim enstitülerine geldiklerinde çevreye, ağaçlara binalara bakma; onları koruma şöyle dursun, var olanlara zarar veriler. Öğretmen lisesi mezunları ise – yatılılık da kalktığı için- fakültelere gitmeyi tercih etti. 1982'de bu okullar 'Eğitim Yüksek Okulu' adıyla üniversitelere bağlandı ve ülkemizin öğretmen yetiştirme deneyimi tamamen yok edildi.

1974 yılında başlanan ‘ Mektupla Öğretmen yetiştirme’ öğretmen yetiştirme sistemine vurulan başka bir darbedir.

CHP-MSP koalisyon hükümeti sekiz yıllık temeleğitimi (ilköğretim) kesintili de olsa başlattı.

12 Eylül ve Sonrası...

12 Eylül birçok alanda onarılamayacak tahribatlara yol açtığı gibi eğitim alanında da onarılamaz yaralar açtı. Eski anayasada eğitim ‘Devletin başta gelen ödevi” iken yeni anayasada bu vurgu kaldırıldı. Yeni anayasada üniversite ‘ Yükseköğretim Kurumları’na dönüştürüldü. Özel üniversitelere kapım aralandı.

12 Eylül anayasası ‘Din Kültürü ve Ahlak Dersi’ni zorunlu yaptı.

12 Eylül’ün muktedir Paşa’sı “ İmam Hatip okullarında iyi eğitim veriliyor. O çocuklardan zarar gelmez. Türkiye laikliği dinsizlik olarak anlamış, yanlış uygulamalar yapılmıştır. 1930’lardaki laiklik anlayışını yanlış olarak görüyorum.” demiştir. (Ahmet Taner Kışlalı, Haftaya Bakış, Cumhuriyet, 03.03.1986)

Bu dönemde Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu Atatürk’ün vasiyeti çiğnenerek önce Başbakanlığa, sonra Cumhurbaşkanlığına bağlandı. Halbuki Atatürk bu iki kurumu Sivil Toplum Örgütü olarak kurmuştu.

Turgut Özal’ın Başbakanlığı döneminde Hasan Celal Güzel Milli Eğitim Bakanı olduğunda Milli Eğitim Şurası ve Gençlik Şurası topladı. Daha sonra Bakan olan Avni Akyol öğretmen kökenliydi, öğretmen yetiştiren kurumları tercih eden öğrencilere burs olanağı sağlayan 3580 sayılı yasaı çıkardı ve yaygın eğitimi konu alan 13. Milli Eğitim Şurası’nı topladı.

Kendi ifadesiyle altı kez giden, yedi kez gelen ünlü siyasetçimiz Süleyman Demirel en çok imam hatip lisesi açan kişidir. 1994’ün Mart ayında Saidi Nursi için Mevlüt okutan yeni Asya gazetesinin sahibine gönderdiği telgrafta, “ Büyük alim ve büyük müfessir Bediüzzaman Saidi Nursi için okunacak mevlidi, Allah kabul etsin. Hakkın savunucusu, iyiliğin yol göstericisi olan Bediüzzaman Saidi Nursi’ye Allah rahmet etsin.”demiştir. (Metin Aydoğan, Bitmeyen Oyun, s.49)

1995’te Necmettin Erbakan’ın partisi oy patlaması yapınca, Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller ortak hükümet kurdular. Bu hükümetin Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam ilköğretimdeki öğretmen açığını kapatabilmek için tam 433 ayrı kaynaktan gelen yüksekokul mezunlarını ilkokul öğretmeni olarak atadı. Atananların hiçbir pedagojik formasyonu yoktu.

Sekiz Yıllık Zorunlu, Kesintisiz Eğitim

Erbakan- Çiller koalisyonu dağılınca Mesut Yılmaz (ANAP) hükümeti kuruldu. Bu hükümet zamanında Milli Güvenli Kurulu’nun istekleri doğrultusunda ‘ Sekiz Yıllık Zorunlu, Kesintisiz Eğitim’ 16.08.1997’de çıkarılan 4306 sayılı yasa ile yaşama geçti. İmam Hatip Liselerinin orta kısımları kaldırıldı.

AKP Dönemi – Laik Eğitimin Sonu

“ Dininizi ve kininizi unutmayın.” dediler.

Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer zamanında eğitimde anti- laik uygulamalar tavan yaptı. Önce Milli Eğitim Temel Kanunu ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda değişiklik yapılarak, Kesintisiz Zorunlu Sekiz yıllık Eğitim 4+4+4'lü yapı getirildi. Kesintisiz sekiz yıllık eğitim böylece kesintili duruma geldi. İlkokul 4 yıla indirildi ve çocukların dokuz yaşında meslek okullarına geçmesi sağlandı. 1924'te kapatılan medreselerin de öğretim basamakları 4+4+4 idi.

İkinci dört yıl için, ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur denerek, küçük yerleşim yerlerinde öğrencilerin zorunlu olarak imam hatip ortaokuluna gitmesi istendi. Küçük yerleşim birimlerinde yalnız imam hatip açılarak bu yol dayatıldı.

Ortaokullarda ve liselerde Kuran-ı Kerim ve Peygamberin Hayatı seçmeli ders olarak kondu. Bu dersler uygulamada zorunlu oldu; çünkü diğer seçmeli derslere öğretmen bulunamazken adı geçen derslerin öğretmenleri vardı, dolayısıyla öğrenciye zorunlu olarak bu dersler seçtirildi. Böylece tüm okullar imam hatipleştirildi.

3 Mart 1924'te Eğitimin Birliği Yasası çıkarılırken eğitim, vakıfların, medreselerin elinden alınmıştı. Bu iktidar döneminde vakıflarla Milli Eğitim Bakanlığının yaptığı anlaşmaların sonucu olarak dinci vakıflar okullara yeniden sokulmuştur. Artık ne vakıflar denetleniyor ne de yasadışı eğitim yapan kurslar. Milli Eğitim laiklik ve millilik niteliğini yitirdi.

4+4+4 Eğitim sisteminin sonundaki 4'ün 'Açıköğretim'de de okunabilmesi, özellikle kız öğrencilerin aleyhine olmuştur.

Bu iktidar döneminde yoksul yurttaşlarımızın çocukları okuyabilmek için tarikatların, cemaatlerin kucağına itilmektedir. Öğrencilerin barınma sorunu giderek artmaktadır. Bir yılda tüm yurttan çözülebilecek yurt sorunu bilerek çözülmemektedir.

Ortaöğretime ve üniversiteye giriş sınavlarında ortaya çıkan istatistikler eğitim sistemimizin dibe vurduğunun göstergesidir. Aslında sorun yalnızca doğru yanıtlanan ya da yanlış yanıtlanan sorular da değildir; eğitimin içeriği boştur ve öğrenciye hiçbir şey kazandırmamaktadır. Öğrenci liseyi, üniversiteyi bitirdiği halde ne yakın tarihinden ne de coğrafyasından haberdardır. Yazılı ve sözlü dili kullanımı çok zayıftır. Okul, okuma alışkanlığı vermek şöyle dursun, öğrenciyi kitap okumaktan nefret ettirmektedir. Bunun sonucu olarak okuma-yazma özürü bir toplum haline gelmekteyiz.

Okullarımızdan felsefe, mantık dersleri kovuldu. Yakın tarih çarpıtılarak işleniyor. Türkçe ve edebiyat dersleri ise amacın dışında işlenmektedir. Türkçe ve edebiyat derslerinin ilk amacı öğrenciye okuma sevgisi kazandırmaktır. Neredeyse yarım yüzyıldan beri bu derslerde cumhuriyet dönemi edebiyatına ayrılan süre divan edebiyatına ayrılan sürenin yarısı bile değildir. Öğrenci günümüz yazarları ve sanatçılarıyla özellikle tanıştırmak istenmemektedir. Kompozisyon derslerinin sonuçlarına her gün, her yerde tanık oluyoruz. Matematik ve fen öğretimi için söylenecek bir şey yok, sınav sonuçları her şeyi anlatmaya yetiyor. Teste dayalı ölçme değerlendirme gelişmiş ülkelerde kaldırılmıştır. Bu yöntem öğrenciyi düşündürmüyor, nesnel de değil.

Bu arada hemen belirtelim ki bu iktidar döneminde bitişik yazı kovuldu. İlkokulun birinci sınıfında cümleden heceye doğru okuma, heceden cümleye dönüştü. Bu okuma biçimi ile okuma öğrenen çocuklar hızlı ve kesintisiz okuyamaz. Ayrıca iletişimin artması nedeniyle henüz anasınıfındayken okumayı söken çocuk, birinci sınıfa geçtiğinde heceden sözcüğe geçen sistem nedeniyle gereksiz yere zorlanmaktadır.

Ezberci dinsel eğitim öğrenciye bir şey kazandırmadığı gibi, onu okuldan soğutmaktadır.

Öğrenciler imam hatip liselerinde okumaya zorunlu kılınmaktadır; bu durum birçok öğrenciyi okul dışına atıyor. Öğrenciler istemedikleri okullara yönlendirilmekten şikayetçidir.

Ne yazık ki, laik eğitimin yalnızca adı kalmıştır.

Salgın hastalık döneminde tam iki yıl eğitim- öğretim fiilen yapılamamıştır. Bu dönemde parası olanların çocukları kurslar alarak avantajlı duruma geçmişlerdir. Eğitim hakkı anayasal bir hakken, ülkemizde her konuda olduğu gibi bu konuda da adaletsizlik diz boyudur.

Son yıllarda özel okulların ve bu okullarda okuyan öğrencilerin sayısı arttı, her yıl da artmakta. Veliler gelirlerinin önemli bir bölümünü çocuklarının eğitimi için harcamayı göze alıyor; çünkü devlet okullarının durumu içler acısıdır.

AKP iktidarı döneminde sınav yolsuzluğu ile de tanıştık. Son yıllarda düzgün bir sınav yapılmaz oldu. Tesadüfen ortaya çıkarılan sınav usulsüzlükleri bir süre toplumun gündemini işgal ediyor, kısa bir süre sonra da unutulup gidiyor.

Ders kitapları devlet tarafından veriliyor ve her yıl bu kitaplar yılsonunda çöpe gidiyor. Gelişmiş ülkelerin çoğunda aynı ders kitabı yıllarca okutuluyor.

Her öğrenciye tablet vereceğim, diyen iktidarın bu girişimi de sonuçsuz kaldı ve büyük kaynak israfına yol açtı.

Eğitim- öğretimden söz ederken öğretmenlerin yaşadığı sorunlardan da söz etmek gerekir. Atanamayan öğretmenler sorunu yakıcı bir sorun olmaya devam ediyor. Şu anda okullarımızda atanmış öğretmenlerin yanında, sözleşmeli ve ücretli öğretmenler de var. Aynı görevi yapan öğretmenlerin ücret farklılığı eşit işe eşit ücret ilkesine aykırıdır.

Öğretmen alımında sözlü sınav can yakmaktadır, adaletsizdir.

Milli eğitim Bakanlığında demokratik bir işleyiş yoktur. Öğretmenlerin ve sendikaların işleyişle ilgili görüşleri alınmaz. En küçük bir eleştiri sürgün ve açığa alma nedenidir.

Öğretmen aylıklarının yetersizliği ortadadır. Son fiyat artışlarından sonra öğretmenlerin ev kiralaması büyük bir sorun olmuştur.

Özet: Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Cumhuriyet Devrimlerine koşut olarak eğitimde de Devrim yapıldı. Anayasada laiklik ilkesi yazılmamışken, eğitimde laiklik uygulandı. Eğitim programları, ders kitapları hurafeden temizlendi. Karma eğitim, eğitimin tüm basamaklarında uygulanarak ve ilköğretim de zorunlu, parasız yapılarak eğitimde eşitlik sağlanmaya çalışıldı. Yoksul ailelerin çocukları için yatılı okullar açıldı; yetim ve öksüz çocuklar devletin güvencesine alındı. İsmail Hakkı Tonguç'un ilköğretim Genel Müdürlüğü döneminde ilköğretimde çok başarılı çalışmalar yapılırken, büyük eğitimci Rüştü Uzel'in müsteşarlığı döneminde de meslek eğitiminde çok büyük başarılarla imza atıldı. Öğretmen yetiştirme, program hazırlama, ders kitabı yazma; hatta okul binaları ve ders araç- gereçleri yapma konularında özgün uygulamalar yapıldı. Eğitimde ulusallık, halkçılık, bilimsellik, demokratiklik amaçlandı ve bu amaca uygun siyaset izlendi. Gerçek anlamda bilimsel eğitim uygulanmaya çalışıldı.

1939'da Atatürk'ün, Tarih Tezi'ne uygun olarak yazdırdığı dört cilt Tarih kitabının ortaokullardan ve liselerden kaldırılması, yerine, içinde bolca İslam ve Osmanlı tarihi konuları doldurulan yeni Tarih kitaplarının yazdırılması, Atatürk'ün kendi elyazısıyla yazdığı Yurttaşlık Bilgileri kitabının ders kitabı olmaktan çıkarılması, Edebiyat derslerinde Divan edebiyatına gereğinden çok yer verilmesi gibi değişiklikler, Atatürk'ten sonra eğitimde yaşananları göstermektedir.

1946'da çok partili yaşama geçişle birlikte laik eğitim yara almaya başlar. Batı ile kurulan ilişkiler eğitime yansır. 1947'de Köy Enstitüleri programının değiştirilmesi, Yüksek Köy Enstitüsü'nün kapatılması, 1948'de de dini eğitimin başlatılması, 1949'da Amerika ile Ortak Eğitim Anlaşması yapılması kırılmayı artırır. 1950'den sonra eğitimde bozulma hızlanır. Artık eğitimde geriye gidiş söz konusudur. Programların hazırlanmasında, ölçme değerlendirmede, öğretmen yetiştirmede, meslek eğitiminde ABD etkindir. Bazı konular kitaplardan çıkarılırken, bazı yeni konular ders kitaplarına konur. Planlamadan sapıldığı için okullaşmada yavaşlama görülür. İlköğretimde ve ortaöğretimde öğretmen açığı korkunç boyutlara varır.

Gereğinden çok İmam Hatip Okulu açılması 1974'te bu okulların liseye dönüştürülmesi, tüm okullara Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konulması, 1975'te İlköğretmen Okullarının Öğretmen Lisesi'ne dönüştürülmesiyle öğretmen yetiştirme geleneğimizden kopulması, sekiz yıllık zorunlu eğitime kısa sürede son verilmesi ve 4+4+4 gibi bir çağdışı bir eğitim sistemine geçilmesi bizi bugünlere taşıdı. Bugün artık tüm okullar imam hatiptir. Tarikatların ve cemaatlerin eli okulun içine girdi.

1980'den sonra üniversitelerde yaşananlar ayrı bir inceleme konusu olmalıdır. YÖK Yasası ile yönetilen üniversitelerimiz, üniversite olmaktan çıkmıştır. Bu kurumlarda artık yönetsel ve bilimsel özgürlükten söz etmek olanaksızdır.

Sonuç: 1923'ten sonra laik eğitim için ne yapılmışsa, bugün eğitimde onun tam tersi uygulanmaktadır. Artık laik eğitimden söz etmek olanaksızdır. Eğitim paralı oldu, karma eğitim büyük ölçüde kalktı; yatılı okullar yok edildi. 4+4+4 en çok kız çocuklarını vurdu. Bugün okul yaşına gelip de okula devam edemeyen öğrenci sayısını Milli Eğitim Bakanlığı da tam olarak bilmiyor.

Eğitimdeki kötü gidiş durdurulamazsa geleceğimiz karanlıktır.

Cengiz Öksüz, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği İstanbul Şubesi Başkanı

Yararlanılan Kaynaklar: Niyazi Altunya, Türkiye'de Eğitimin Son 100 Yılı, Eğitim- İş Yayını, 2020

Fakir Baykurt, İFADE / TÖS Savunması, Eğitim- İş Yayınlar 1994

İlhan Başgöz, Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı, Pan Yayıncılık, 2005

Metin Aydoğan, Bitmeyen Oyun, Umay Yayını, 2006, 63.Basım

Haydar Tunçkanat, İkili Anlaşmaların İçyüzü, Kaynak Yayınları,2006, 4. Basım

İsmet Zeki Eyüboğlu, Atatürk Devrimleri Işığında Laiklik, Say Yayınları, 1994

Vasfi Bingöl, Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve İstekleri, Cem Yay.

Ahmet Doğan, 1968 Devrimci Eğitin Şurası, Bilim ve Gelecek Kitaplığı

Orhan Koloğlu, Osmanlıcadan Türkçeye Okuryazarlığımız, Tarihçi Kitabevi

Kaim Elban, Çağdaşlaşma Sürecinde Öğretmen Okulları, 2005